

A nem verbalitás megjelenése a tanulók személyiségének megismerése során

Lektorálta: Dr. Hanák Zsuzsanna

Írta: Antal Gábor

magyartanár–kommunikációtanár

MA

EGER
2014.

TARTALOM

BEVEZETÉS	3
1. A NEM VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ CSATORNÁI	4
1.1. Mimika.....	4
1.2. Tekintet	5
1.3. Gesztusok.....	5
1.4. Testtartás	5
1.5. Térközsabályozás	5
1.6. Vokalitás	5
1.7. Emblémák	6
2. A TÁRSAS MEGISMERÉS	6
2.1. A társas megismerés formái.....	6
2.2. A pozitív személyiség	8
3. A NONVERBALITÁS SZEREPEI AZ INTERPERSZONÁLIS KOMMUNIKÁCIÓBAN	10
3.1. A nem nyelvi kommunikáció és a nevelés kapcsolata.....	10
3.2. Kommunikációs stílusok és nonverbális jelek.....	11
3.3. A pedagógus és a tanulók kapcsolata	14
4. AZ EYSENCK-FÉLE SZEMÉLYISÉGTIPOLÓGIA	16
5. HIPOTÉZISEK.....	18
6. A KUTATÁS MÓDSZERTANA	19
6.1. A mintavétel folyamata.....	19
6.2. Az alkalmazott módszerek.....	21
7. A KUTATÁS EREDMÉNYEI.....	22
7.1. A kutatási eredmények bemutatásának felvezetése	22
7.2. Az első alany.....	22
7.3. A második alany	24
7.4. A harmadik alany	26
7.5. A negyedik alany	28
7.6. Az ötödik alany	30
7.7. Összefüggések	32
8. KITEKINTÉS	35
9. FELHASZNÁLT IRODALOM	37
10. FÜGGELÉK	39
10.1. A szociometria kérdőív	39
10.2. A személyiségtipológiai teszt	41
10.3. A kommunikációs stílus kérdőíve.....	46
10.4. Az interjú kérdéssor	51
10.5. A megfigyelési szempontsor.....	52

Bevezetés

Minden ember más, és minden ember megismételhetetlen. Mégis minden emberben lehet találni valamit, ami közös. A kommunikáció felől megközelítve: nem lehet nem kommunikálni. E premisszából kiindulva láthatjuk, hogy ez minden emberre vonatkozik. Ezen kívül egyetemesnek tekinthetjük az érzelmeket és azok megjelenését az arcunkon. (Ekman 2011:25)

Mivel az ember társas lény, akarva akaratlanul szociális interakciók részese. A társas érintkezések során pedig kommunikáció megy végbe. A kommunikáció jellemzői közé tartozik, hogy többszörös és többszintű. A nyelvi csatornák mellett nem nyelvi csatornákon keresztül megy végbe, emellett pedig mindig legalább két szinten zajlik. *Az egyik szint a közléstartalom szintje, a másik pedig a közlők közti relációra vonatkozik.* (Hanák 2005:24)

Írásomban ezeket a nem nyelvi jeleket vizsgálom a személyiség megismerésekor betöltött funkciójuk felől megközelítve. Munkám egy nagyobb kutatás részét képezi, aminek az alapjait is hivatott megteremteni. A személyiség megismerését tűzöm ki célként a nonverbális kommunikáció irányából. Vizsgálataimmal elsősorban a gimnáziumi tanulókat célozom meg, az eredményeim pedig egy nagyobb mintavételű kutatás alapjaként szolgálhatnak. Elsősorban a pedagógusok munkáját szeretném megkönnyíteni azzal, hogy a gyermeki személyiség megismerésének egy új eszközét adom a kezükbe, amelyet aztán gyakorlatokkal kiegészítve a tanulók személyiségének fejlesztésére fordíthatnak. Terveim szerint egy vagy több osztály szociometriai vizsgálatát követően a legnépszerűbb és legkevésbé népszerű tanulókat vizsgálom meg a lehető legaprólékosabb részletességgel. Elsőként kérdőívek kitöltésével a személyiségét, az önismeretét és kommunikációs stílusát vizsgálom meg, ezt követően pedig egy kamerával rögzített interjút készítek az alanyokkal, amelyet aztán az általam összeállított megfigyelési szempontok szerint fogok kiértékelni, végül következtetéseket fogok levonni, és összefüggéseket fogok megfogalmazni a kapott eredmények alapján.

Itt tehát a kommunikációs stílusok, a megismerési folyamatok, és a tanár-diák kapcsolatok összefüggéseivel foglalkozom, pszichológiai és kommunikációs aspektusból is megközelítve, úgy, hogy a hangsúlyt a nem nyelvi kommunikációra helyezem. A munkám második részében pedig az önállóan elkészített kutatásomat mutatom be részletesebben. A megfigyelések során a nonverbális kommunikáció kutatásában elért eredményekből indtam ki, és ezek alapján állítottam össze a kutatásban használható szempontsört is.

1. A NEM VERBÁLIS KOMMUNIKÁCIÓ CSATORNÁI

Mielőtt rátérek a pszichológiai vonatkozásokra, elengedhetetlenül fontosnak tartom, hogy a nonverbális kommunikáció csatornáiról átfogó képet vázoljak föl. Ezek lesznek ugyanis az egész vizsgálódásom alappillérei. Fontos leszögeznünk, hogy a nonverbális csatornákon keresztül küldött/fogadott jeleket nem lehet önmagukban véve értelmezni. A csatornák komplex rendszert alkotnak a kommunikációs szituációval, tehát kontextusba helyezve kell jelentéseket tulajdonítani az egyes jelekhez.

Nonverbális csatornák:

- mimika
- tekintet
- gesztusok
- testtartás
- térközsabályozás
- vokalitás
- emblémák

A kommunikáció verbális/nem verbális felosztása mellett a szándékosság/önkéntelenség kettőssége is fontos, ugyanis míg a verbális közlés legtöbbször szándékos, addig a nonverbális jelek lehetnek önkéntelenek is. (Buda 1986:150) Az imént felsorolt kategóriák részletezése e dolgozat keretein kívülre esik, mégis nagy vonalakban érdemes áttekinteni őket.

1.1. Mimika

Mimikán a különböző arckifejezéseket értjük. Ezek legtöbbször valamilyen érzelmet ábrázolnak. Az érzelmek arcon való megjelenése egyidejűleg lehet szándékos és önkéntelen. Az általunk szándékosan mutatott arckifejezések mellett ugyanis úgynevezett mikroarckifejezések jelenhetnek meg. Ezek arról árulkodhatnak, hogy a beszédpartnerünk valamilyen érzelmet próbál leplezni. A mikroarckifejezéseket nagyon nehéz észrevenni, és rendkívül sok gyakorlást igényel. (Ekman 2009:357) Paul Ekman hét érzelmet különböztet meg egymástól: öröm, meglepetés, félelem, szomorúság, megvetés, düh, undor. Ekman vizsgálatai szerint az itt felsorolt arckifejezések egyetemeseek, azaz minden emberre egyformán jellemzőek. Ezek mellett további arckifejezések is megjelenhetnek valamilyen grimasz formájában.

1.2. Tekintet

A tekintet szorosan összefügg a mimikával, és gyakran nem is lehet elválasztani őket egymástól. A nyugati kultúrára is jellemző, de a keletinél sokkal látványosabban jelenik meg például az, hogy ha nálunk tekintélyesebb emberrel beszélünk, akkor lesütjük a szemünket. Velünk egyenrangúakkal tovább tart a szemkontaktus. A tekintet elkalandozása jelentheti a másik fél felénk irányuló érdektelenségét, míg egy vörös szempár utalhat arra is, hogy nemrég sírt az illető.

1.3. Gesztusok

A mimikától eltérően a gesztusok erőteljesen kultúrafüggők. (Pease 2012:101) Hogy csak egy példát említsek: a nyugati kultúrák üdvözlő gesztusa a kézfogás, míg a keleti kultúrákra inkább a meghajlás jellemző. Az egyes gesztusok értelmezéséhez már rendkívül nagy szakirodalmi háttér áll a rendelkezésünkre. A gesztusokon belül is több típust különböztethetünk meg egymástól: kar-, láb-, fejgesztusokat stb.

1.4. Testtartás

A testtartással is kifejezhetjük valaki iránt az érdeklődésünket, fenyegetettséget vagy vonzalmat. A legújabb kutatások bizonyítják, hogy ha magabiztos, nyitott testtartást alkalmazunk, akkor hormonális szinten is befolyásolja a személyiségünket, ami által magabiztosabbá válhatunk. (Cuddy–Wilmuth–Carney 2013:8)

1.5. Térközsabályozás

A kommunikáció során a kommunikáló felek egymáshoz viszonyított távolságát nevezzük térköznek. Ennek a távolságnak a nagysága függ az egymással kommunikálók számától és a szituációtól. Más egy személyes beszélgetés, és más egy szónoki beszéd alatt megfigyelhető térköz. A résztvevők számától függően megkülönböztetjük az intim zónát, a személyes zónát, a társadalmi zónát, és a nyilvános zónát. (Hanák 2005:27)

1.6. Vokalizáció

Vokalizáción a hangjeleket értjük. Azokat a fonetikai jellemzőket, amelyek a beszédünket kísérik. Ha nem is látjuk azt, akivel beszélünk, a hangja alapján következtethetünk rengeteg

dologra: nem, kor, származás a nyelvjárás alapján, társadalmi státus, egészségi állapot, hangulat stb. (Juslin–Scherer 2005:65)

1.7. Emblémák

Az emblémákkal való kommunikáció nagyrészt tudatosan történik. Ide tartoznak például kacsintások vagy egyéb kézjelek, és ide soroljuk a ruha, a hajviselet, a smink és egyéb kiegészítők jeleit is. (Buda 1986:153) A fiatalok gyakran nem tudatosan öltözködnek, és nem tudatosan fejezik ki egy-egy márkával a csoporthoz való tartozásukat, ezért ezekben az esetekben nem direkt kommunikációról beszélünk.

Amint az jól körvonalazódik, a nonverbális kommunikáció rendkívül sokszínű és sokrétegű. A kutatók szerint a kommunikáció során a nyelvi kommunikáció 35%-ban, a nem nyelvi kommunikáció 65%-ban van jelen. Ez az arány néhány százalékban tér el egymástól a kutatók különböző felfogása szerint. (Pease 2012:15) Éppen ezért úgy gondolom, hogy a személyiség megismerése során nélkülözhetetlen, hogy szakszerűen képesek legyünk a nonverbális jelek értelmezésére. A mai tanárképzés során azonban ennek még nincs helye, holott a fontossága megkérdőjelezhetetlen. A következő fejezetben a társas megismeréssel foglalkozok, amit majd a pozitív személyiség jellemzői fognak követni.

2. A TÁRSAS MEGISMERÉS

2.1. A társas megismerés formái

Két vagy több ember között a kommunikáció már akkor megkezdődik, amikor először megpillantják egymást. Ránézésre rögtön rengeteg információ áll rendelkezésünkre a másikat illetően. A gondolkodásunk embertársaink megismerésekor is lehet tudatos, de végbemehet tudattalanul is. Most azt vizsgálom meg, hogy *milyen folyamatok mennek végbe a társas megismerés során*. Ha tisztában vagyunk ezekkel a folyamatokkal, akkor fokozatosan egyre szélesebbé válhat a tudatos gondolkodásmódunk a tudattalan rovására.

A minket körülvevő végtelennek tűnő jelek értelmezése sokk-ként éri az agyunkat. Az észlelésünkbe került új tárgyakat, embereket vagy helyzeteket ezért implicit módon kategorizáljuk. Ezek a kategóriák a későbbi észleléseink során sémákként jelennek meg, ami a séma alapú információfeldolgozást eredményezi. Az emberek ilyen jellegű kategorizálódását **sztereotípiáknak** nevezzük. (Atkinson–Hilgard 2005:687) Sztereotípiával kapcsolatos asszociáció például, hogy az öregek lassabbak, a nők passzívak, a romák ellenségesek. Ezek

az agyunkban automatikusan aktiválódnak, és tudatos gondolkodás kell, hogy tovább tudjunk lépni. Ha az aktiválódott sztereotípiákon nem tudunk túllépni, akkor azok önigazoló viselkedést fognak kiváltani belőlünk és a másiktól. A kontrollált és megfontolt gondolkodás hatására azonban kialakíthatunk személyre szabott benyomásokat is. Ezt a folyamatot **individuáció**nak nevezzük. Az emberek megismerése során tehát törekednünk kell a benyomásalkotás e formájára, kiváltképpen a pedagógus szakmában. A kategorizációs folyamatokhoz tehát két következmény társítható: egyrészt az *információszűrő* hatás, miszerint hamarabb vesszük észre a kategóriát erősítő jeleket, mint az azzal ellentmondásban lévőeket, másrészt a *torzítások*, amik megakadályozzák, hogy értelmezzünk olyan dolgokat is, amik nem illeszkednek a kategóriához. Ezeknek különösen nagy szerepük lesz a nem verbális jelek értelmezésekor, hiszen a legkisebb torzítás is téves értelmezéshez vezethet. (Szabó 1997:90)

Rátérve a viselkedés vizsgálatára, abból a feltételezésből kell kiindulnunk, hogy minden okkal történik. Ezt **attribúciónak**, azaz oktulajdonításnak nevezzük. Az attribúció körül több elmélet is kialakult. Én most azt az elméletet mutatom be, amely hatással lehet a nem verbális jelek során alkalmazott oktulajdonításra.

A következőkben Harold Kelley háromdimenziós attribúciós modelljét mutatom be. Ez a modell ugyanis feltételezi, hogy a szociális megismerés folyamatjellegű. Az első szempont a *megkülönböztethetőség mértéke* arra utal, hogy a személy hasonló helyzetekben hogyan reagál. Alacsony például a megkülönböztethetőség mértéke, ha egy tanuló minden tanár óráján rendetlenkedik, és magas, ha csak egy bizonyos tanárnál. A második dimenzió a *konszenzus*, azaz az egyetértés. A konszenzus azt vizsgálja, hogy a személy viselkedése hasonló helyzetben mennyire hasonlít mások viselkedéséhez. Ha minden tanárnak gondja van a fegyelmezéssel egy osztálynál, akkor magas, míg ha csak egy tanárnak vannak gondjai, akkor alacsony konszenzusról beszélhetünk. A harmadik dimenzió a *konzisztencia*, azaz az állandóság mértéke. E szerint egy személy másképp viselkedik ugyanabban a helyzetben, egymástól eltérő időpontokban. Ha egy tanuló mindig kettes dolgozatokat ír, újonnan azonban ír egy ötöst, akkor alacsony a konzisztencia-szint, míg abban az esetben, ha mindig kettest ír, akkor magas. (Szabó 1997:95) A nem verbális viselkedés vizsgálata során ennek a modellnek a segítségével elkerülhetővé válnak azok a hibák, amelyek az attribúciós folyamatokra jellemzőek.

Alapvető attribúciós hiba a viselkedés okainak megítélésében, hogy túl nagy hangsúlyt fektetünk a belső motivációs tényezők vizsgálatára. Például amikor két gyerek verekedik, akkor hajlamosak vagyunk a verekedést kezdeményező gyerek személyiségét agresszívnek

minősíteni, holott ez nem biztos, hogy így van. Ezenkívül a hibák közé tartozik még az induktív gondolkodás, amikor egyetlen esetből vonunk le általános következtetéseket. Ennek a megvalósulását láthatjuk a sztereotípiáknál is. A következő hiba a túlzott mértékű konszenzus észlelése, miszerint hajlamosak vagyunk azt feltételezni, hogy körülöttünk mindenki hozzánk hasonló módon viselkedik. Ezt *önkiszolgáló torzításnak* is nevezik, mivel ezzel a saját személyiségünket védjük. Végül meg kell említenünk, hogy attribúciós hibának minősül az igazságos világba vetett hit is. Ha ugyanis valakivel valami rossz történik, akkor hajlamosak vagyunk őt és a belső tulajdonságait hibáztatni, mint a körülményeket. Ez is énvédő mechanizmus, hiszen szeretnénk abban az illúzióban élni, hogy csak a rosszakkal vagy a gonoszakkal történnek rossz dolgok, míg a jók elnyerik méltó jutalmukat.

Amint azt láthatjuk, ezekre különösen oda kell figyelnünk, ha a nem nyelvi jeleket vizsgáljuk, hogy ne essünk abba a hibába, hogy túl nagy hangsúlyt fektetünk a belső tulajdonságokra, anélkül, hogy a körülményeket is megvizsgálánánk. Hogyha például az, akivel beszélgetünk, keresztbe teszi a kezeit és a lábait, akkor következtethetünk arra, hogy nem érdekli őt a jelenlétünk, vagy nem ért egyet azzal, amit mondunk, de ha belegondolunk, hogy mínusz tíz fokban várakozunk a buszra, akkor rá kell jönnünk, hogy csak fázik. A vizsgálatok során pedig fontos, hogy ne essünk abba a hibába, hogy egy-egy alany alapján általános következtetéseket vonjunk le. Erre a kutatómódszertan a *reprezentatív mintavétel* fogalmával utal, kiküszöbölve ezt az attribúciós hibát.

Tisztázva a társas megismerés folyamatát, mechanizmusát, láthattuk, hogy mennyire összetett folyamat, és mennyi akadály terelhet minket tévútra. Ezeket fontos, hogy ne csak a tudományos vizsgálatokban tudatosítsuk, hanem a hétköznapi interakcióinkban is. A hibák ismerete azonban nem elegendő. Viszont ha tisztában vagyunk velük, akkor könnyebb elkerülni őket, ami hosszú távon a társas kapcsolataink bővülését eredményezheti. A sztereotípiákon és a különböző attribúciós hibákon végigmenve már elmélyedhetünk a személyiség megismerésében. De milyen egy pozitív személyiség? Erre a kérdésre keresem a választ a következő fejezetben.

2.2. A pozitív személyiség

Amikor az emberek viselkedésének vizsgálatával foglalkozunk elkerülhetetlen, hogy személyiségüket is megvizsgáljuk. A személyiség fogalmának és jellemzőinek bemutatása túlmutat e dolgozat keretein kívülre, de azt hogy milyen jellemzői vannak egy pozitív

személyiségnek, szükségszerűen ismernünk kell. Arra a kérdésre pedig, hogy milyen egy negatív személyiség, az a válaszom, hogy olyan, amilyen egy pozitív személyiség nem.

Annak, hogy milyen jellemzőkkel írható le a személyiség, három kritériumnak kell megfelelnie:

- minden kultúrában értéket kell képeznie,
- önmagukban valamilyen értéket képviselnek, nem csak valamihez való viszonyulásukban,
- alkalmazhatóak.

Ezeknek a kritériumoknak megfelelően Martin Seligman a pozitív jellem tulajdonságainak a következőket határozza meg:

- bölcsesség és tudás,
- bátorság,
- szeretet és emberség,
- igazságosság,
- mértékletesség,
- szellemiség és transzcendencia. (Seligman 2002:11)

Úgy gondolom, hogy utópisztikus feltételezés lenne kijelentenünk, hogy van olyan ember, aki százszázalékosan megfelel ezeknek a tulajdonságoknak. Ebből kiindulva azt gondolom, hogy pozitív személyiségnek azt tekinthetjük, aki ezeknek az értékeknek, tulajdonságoknak az elérésére törekszik. Ezek mellett még az optimizmust is ide lehetne sorolni, hiszen szemben a pesszimistákkal, „kevésbé szorongóak vagy lehangoltak, szubjektív közérzetük jobb, megküzdési stratégiáik a problémára irányulnak akkor, ha a helyzetet kontrollálhatónak látják, a kontrollálhatatlan szituációkban viszont átértékelik a helyzetet vagy a kimenetelt.” (Hátori 2006:53)

Ezek alapján tehát körvonalazódik előttünk, hogy milyen tulajdonságai vannak egy pozitív személyiségnek. Miért fontos ez nekünk? A későbbiekben, a kommunikációs stílusoknál látni fogjuk, hogy az itt felsoroltak közül a pozitív személyiség jellemzői leginkább az asszertív kommunikátorra lesznek elmondhatóak. Az asszertivitás azonban nem egy velünk született képesség, ezért tanulni és fejleszteni kell. Amit pedig tanulnunk kell, annak az optimális helye az iskolában van, formális keretek között. A pedagógusoknak tehát céljuk kell, hogy legyen a pozitív személyiség kialakítása a tanulóknál. Az asszertivitáshoz hasonlóan a többi kommunikációs stílushoz közelíthetünk a nem nyelvi jelek felől. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a különböző kommunikációs stílusoknak milyen nonverbális jellemzőik vannak, előbb

azonban néhány gondolatban megfogalmazom a nem verbális kommunikáció és nevelés kapcsolatát.

3. A NONVERBALITÁS SZEREPEI AZ INTERPERSZONÁLIS KOMMUNIKÁCIÓBAN

3.1. A nem nyelvi kommunikáció és a nevelés kapcsolata

A diákok nevelése során olyan tényezőket is figyelembe kell vennünk, mint a tanári személyiség. A pedagógusok ugyanis egy társadalmi szint értékeit közvetítik indirekt módon. Ezek pedig nem kizárólag verbális úton történhetnek.

Főleg az alsó tagozatos diákokra jellemző, hogy ebben az életkori szakaszban a tanulás *megfigyeléses* vagy *modellkövetéses* módon történik. Ekkor tehát a legnagyobb jelentősége nem feltétlenül a tanár által megtanított tananyagnak van, hanem a tanár viselkedésének a különböző szituációkban. A felső tagozatban inkább a kortárs csoportok hatásai jellemzőek, míg a középiskolában ismét a tanár lesz a mintaadó. A tanulókra ekkor a tanár vezetési stílusa van a legnagyobb hatással. (Buda 1986:143) A demokratikus vezetési stílus pedig valamilyen szintű asszertivitási készséget feltételez. Kicsit előretekintve láthatjuk, hogy a tanár kommunikációs stílusa kapcsolatban áll a vezetési stílusokkal. Az autokratikushoz az agresszív, a demokratikushoz az asszertív, a laissez-faires vezetési stílushoz pedig a szubmisszív kommunikációs stílus társítható. Ezekről később még részletesebben is lesz szó. Most kell megemlítenünk a beleélő megértés, azaz az *empátia* képességét is, ami Buda Béla szerint, a nem nyelvi kommunikáció egészének érzékelési és felhasználási képessége. Szerinte az empátiafejlesztés az egyedüli útja az agresszív és antiszociális személyiségfejlődés megelőzésének. (Buda 1986:158) Az empátikus viselkedés kialakítása azonban nem csak a diákoknál fontos, hiszen ha a tanár sem rendelkezik megfelelő empátikus képességekkel, akkor az ezzel kapcsolatos tanítási szándékai hiteltelenné válnak, ami előre megjósolható eredménytelenséget von maga után. Munkám tehát ezt a szakmai hitelességet hivatott megerősíteni.

Amint arról korábban már szó esett, a kommunikációs stílusok két szélsőséges változata, az agresszív és a szubmisszív, nem megfelelő tanítási folyamathoz vezetnek. Az agresszív stílus ugyanis ellenállást és védekezést válthat ki a diákokból, míg a szubmisszív tanárt diákszlenggel élve: *megeszik reggelire*. A következő fejezetben a kommunikációs stílusokat vizsgálom meg a nonverbális kommunikáció aspektusából. Ezek tudatában nemcsak magából a tanárból válhat jobb kommunikátor, hanem a tanulók kommunikációs stílusát is könnyebben

meg tudja majd határozni, hogy később, az asszertivitás fejlesztésére helyeződessen a hangsúly.

3.2.Kommunikációs stílusok és nonverbális jelek

Az előző fejezetekben már többször is utaltam a kommunikációs stílusok fontosságára. Amint azt már korábban láthattuk, három kommunikációs stílust különböztethetünk meg egymástól: agresszív, asszertív és szubmisszív. Ezeknek a stílusoknak most kizárólag a nem nyelvi jelek irányából történő bemutatását tűzöm ki célul.

A jellemzőket a második fejezetben leírt nonverbális kommunikációs csatornákon keresztül gyűjtöttem össze és szedtem táblázatba, hogy jobban áttekinthető legyen mindenki számára.

	Szubmisszív	Asszertív	Agresszív
Mimika	Kín/kényszer vigyor, ha haragos vagy ha éppen kritizálják. Előre felemelt szemöldök. Gyorsan változó arckifejezés. Rejtegetett arcjáték.	Mosolyog, ha örül. Grimaszol, ha dühös. Egyébként nyílt, egyenes arckifejezés. Nyugodt áll. Kisimult arcvonások, semmi bizonytalanság. Enyhén laza.	Gúnyos mosoly. Grimaszol, ha mérges. Csodálkozástól vagy hitetlenségtől megemelkedett szemöldök. Összeszorított áll. Előrenyúló arc, előretolt állkapocs. Magabiztos merevség, görcs.
Tekintet	Félre vagy lefelé néz. Nem tart szemkontaktust.	Egyenes nézés jellemzi, ritkán néz lefelé. Nem zavaróan fürkésző tekintet. Élénken tartja a szemkontaktust.	A felszegett fej miatt lenéző. Domináns. Szúróan fürkésző, zavarba ejtő.

Gesztusok	Remegő kezek. A száj kézzel való eltakarása. Ideges mozdulatok. Alacsonyan összekulcsolt, védekező karok. Kis kilengéssel alkalmazott gesztikuláció. Kézcsavargatás, vállrángatás jellemzi.	Nyílt kézmozdulatok (beszédre ösztönöz). Normális (nem hadonászó) gesztusok. Nyugodt ülés mód. Kimért. A kifejező mozgások a közlés hangsúlyozását szolgálják.	Ujjal mutogat, ököllel üt. A kifejező mozgások a közlés hangsúlyozását szolgálják.
Testtartás	Merev, görcsös, görnyedt. Lehorgasztott fej. Zárt pozíciókat vesz fel.	Elengedett, lazán egyenes állás vagy ülés. Felemelt fejjel áll. Nyitott pozíciókat vesz fel.	Egyenesen, vagy előrehatolva ül. Fejét felfele emeli. Nyugtalanul néz körbe. Magasan összekulcsolja karjait. Domináns pozíciókat vesz fel.
Térközszabályozás	Az átlagosnál nagyobb távolságot tart. Gyakori hátralépés jellemzi.	Jól igazodik a beszédpartner komfortzónájához. Nem hatol be az intim zónába.	Az átlagosnál kisebb távolságot tart. Zavaróan közel hajol. Gyakran behatol az intim zónába.
Vokalizáció	Túl puha vagy túl meleg. Gyakran unalmas és monoton. Csöndes, a végére elhalkuló. Bizonytalan, hezitatív, tele szünettel. Akadozó beszéd mód. A gyors beszédből a lassúra való áttérés. Gyakori torokköszörülés.	Őszinte, magabiztos, világos. Közepes hangszín, meleg és gazdag. Nem is túl halk, nem is kiabáló hangerő. Folyékony, kevés furcsa hezitáció. Kulcsszavak hangsúlyozása. Határozott, mégis békés.	Merev, kemény, éles hang. Harsogó, kiabáló hangerő. A szó- vagy mondatvégeken emelkedő intonáció. Gyors sebesség. Nagyon határozott, nagyon célratörő. Cinikus és néha hűvös. Kevés furcsa hezitáció jellemzi. Csattogó, neheztelő. Szidalmazó szavakat hangsúlyozza. Szarkasztikus, gúnyolódó humort alkalmaz.

(Mészáros 2011: 17; Hanák 2005:29)

Ahogy a táblázatban láthatjuk, az egyes jellemzők jól elkülönülnek, ezért nem nehéz megkülönböztetni őket egymástól. Fontos megjegyezni, hogy ezek nem szilárd kategóriák, tehát egy emberen egymás után akár több kommunikációs stílus is megfigyelhető. Azt, hogy éppen melyiket használja, nagymértékben befolyásolja az érzelmi állapota. Fontos leszögeznünk, ha a tanulók megismerését célozzuk meg, hogy az asszertív stílusról abban az esetben beszélhetünk, ha a tanuló már tanulta, hogy mit jelent ez, és hogy hogyan kell alkalmazni. Ez a stílus ugyanis nagy odafigyelést, és rendkívül sok gyakorlást igényel. Ahhoz pedig, hogy ezt a tanulók elsajátíthassák, elsősorban a tanári kompetencia és hitelesség fontosságát hangsúlyozom. Az emblémákat azért hagytam ki a felsorolásból, mert azok nehezen hozhatóak összefüggésbe a kommunikációs stílusokkal, és a legtöbb emblemátikus jelzés az interakciók során nyeri el valódi jelentését. Ezért kiragadottan, kontextus nélkül nehezen vizsgálhatóak.

Saját tapasztalataim szerint a mai közoktatási rendszer hiányosságai közé kell sorolnunk a tanárok kommunikációs stílusából adódó problémákat is. A legtöbb tanár ugyanis szubmisszíven viselkedik, majd amikor besokall a tanulók rendetlen viselkedésétől, akkor agresszívvá válik, és üvöltözni kezd. Próbál fegyelmezni, aminek következtében romlik az oktatás minősége, és hosszú távú konfliktusok alapozódnak meg. Persze vannak tanárok, akik alapvetően agresszívnak tekinthetők. Rájuk leginkább az jellemző, hogy a kiégés végső stádiumainak egyikében tartanak, tehát a tanulók szorgalmába vetett hitük már rég eltűnt, ezért a legkisebb rendbontást, és fegyelmezetlenséget is rögtön büntetéssel honorálják. Saját emlékeimben nem is tudok felidézni olyan tanárt, aki asszertíven tudott volna viselkedni. Persze ennek a fontossága csak az utóbbi évtizedekben nőtt meg jelentősen. Ebből kiindulva feltehetjük a kérdést, hogy hogyan taníthatja valaki az asszertív viselkedést, ha ő maga sem képes rá. Egy korábbi kutatásból kiderül, hogy a diákok számára a különböző kommunikációs helyzetek szorongással járnak, ezért „merev-görcsös” kommunikációs stílus a leginkább jellemző, amit a szubmisszívvá azonosíthatunk. (Pálos 2012:83) Ennek fejlesztéséhez pedig tanári közreműködés szükséges. Ehhez pedig a tanár-diák viszony struktúrájával is tisztában kell lennünk. Ezért térjünk is rá a pedagógus és a tanulók kapcsolatának vizsgálatára!

3.3. A pedagógusok és a tanulók kapcsolata

A tanárok és a diákok szinte minden nap interakcióba kerülnek egymással. Ezek során megy végbe a tanulási-, és ezek során történik a megismerési folyamat is. Amikor a köztük lévő kapcsolatot vizsgáljuk, fontos, hogy ne korlátozzuk le a vizsgálódási körünket a tanórákra, hiszen az órán kívüli kapcsolat is ugyanolyan fontos. Ha a tanulók megismerése felől közelítünk a témához, akkor előre kell, hogy vetítsem azt a pszichológiai tény, hogy a diákok a különböző életkori szakaszokban más-más jellemzőkkel rendelkeznek. Azokat a tanárokat pedig, akik nem képesek a személyiség megismerésére folyamatként tekinteni, és elfelejtik, hogy a személyiség folyton változik, azok gyakran a „skatulyázás” hibájába esnek. Ebben a fejezetben a tanár-diák kapcsolatot vizsgálom meg különböző aspektusokból.

Ha a tanár-diák kapcsolatára gondolunk, akkor a legtöbb esetben a szülő-gyermek kapcsolattal vonhatjuk párhuzamba. Az ilyen jellegű kapcsolat hierarchikus viszonyra épül, ezért *aszimmetrikus* kapcsolatként tekintünk rá. Beszélhetünk ugyanakkor a *szimmetrikus* kapcsolati formákról is, mint például a kortárs csoportok, vagy a párkapcsolat, amelyben a két fél egyenrangú. Az ilyen jellegű kapcsolati forma csak ritkán, de jellemző lehet a tanár-diák viszonyra is, ha például az utóbbi évtizedekben megváltozott pedagógusi facilitátor szerepre gondolunk. (Buda 1986:207)

Ennél a pontnál fontos, hogy a szerepekről is szóljunk néhány szót. Szerepnek egy társadalmi helyzetre vonatkozó normák összességét nevezhetjük, amelyek interakciókban érvényesülnek a szereppartner felé, az adott szituációhoz kötötten. Amikor tehát egy beszédpartner egy szerep betöltését elvárja tőlünk, az elvárható viselkedésformát is meghatározza. (Balázs 2010:60) Szerepmegvalósulási típusokat tekintve a tanár-diák kapcsolatra tekinthetünk *formális* vagy *szervezeti* kapcsolatként is, amelyek szervezeti előírások és interakciós kényszerek által alakulnak ki. (Buda 2002:1) Ezekből következik, hogy a tanárnak rendkívül sok nehézséggel kell megküzdenie, ami látszólag a konfliktusok elkerülhetetlenségét vetíti előre.

A kommunikáció tranzakcióanalitikus megközelítése több én-állapotot különböztet meg egymástól, amelyek a későbbi konfliktusok okainak feltárásakor jó kiindulási alapként állhatnak a rendelkezésünkre. Funkcionális értelmezés alapján a következő én-állapotokat különböztetjük meg egymástól:

- irányító-szabályozó/kritikus szülői én-állapot,
- gondoskodó szülői én-állapot,
- felnőtt én-állapot,

- alkalmazkodó gyermeki én-állapot:
 - alávetett,
 - lázadó
- szabad gyermeki én-állapot. (Balázs 2011:83)

Számunkra jelen esetben az alkalmazkodó gyermeki én-állapotból való kiindulás nyújthat segítséget, ha a tanulói viselkedés értelmezéséről beszélünk. Ez az én-állapot fejezi ki, hogy a gyerek hogyan viszonyul az elé támasztott társadalmi elvárásokhoz. Az *alávetett* én-állapotban megvalósul a szabályok követése, míg a *lázádo*ban nem. A legtöbb konfliktus a lázadó viselkedést produkáló diákokkal alakul ki. Ezek kezelésekor pedig fontos a már korábban említett empátikus képesség. A lázadó viselkedés kezelésére ugyanis nem a büntetés a legjobb alternatíva, hiszen akkor még erősebb ellenállást válthatunk ki. Helyette a gyermek érzelmeinek, attitűdjeinek, és indítékainak feltárásával juthatunk közelebb a megoldáshoz, azaz a lázadó viselkedés kezeléséhez. Buda Béla is hangsúlyozza, hogy a gyerekek vizsgálatakor a *szituatív* és *időleges* mozzanatokot kell keresnünk, és mellőznünk kell a statikus személyiség-lélektani szempontokat, mert a gyerekek viselkedése sokszor ellentmondásos. Ez az ellentmondásosság pedig az imént említett szerepmegvalósulás problematikájából adódik, ugyanis a tanulók nemcsak azt mutatják meg, hogy ők milyenek, hanem igyekeznek megfelelni a mások által feléjük támasztott elvárásoknak is. (Buda 1986:218) Ezek mellett az egyes életkori sajátosságokból, például a serdülőkor hatására bekövetkezett személyiségváltozásokból is adódhatnak konfliktusok, amelyek kimenetele a tanárokon múlik.

Láthatjuk, hogy mennyire összetett kapcsolat rejlik a tanár-diák viszony mögött. Ezek mind olyan fontos tényezők a viselkedés megértésének, hogy hatalmas hiba lenne elsiklanunk fölöttük. Az itt olvasott tényezőket a nem verbális jelek vizsgálatakor is megkerülhetetlenül fontosnak tartom, hiszen a különböző jelekből eredően könnyen a statikus meghatározás hibájába eshetünk.

A végére érve már jól láthatóvá váltak a mélyszerkezeti vonásai a tanulói személyiség megismerésének. Ezek tudatában készítettem egy standardizált kérdéssort, ami a vizsgált tanulók interjúja során használható. Mivel a hangsúly a nem nyelvi jeleken van, ezért fontos leszögeznünk, hogy nem az interjú minősége a fontos. Továbbmenve, az interjú értékelésekor az általam megszerkesztett megfigyelési szempontsor válik fontossá, ami már kifejezetten a nonverbális jelekre fókuszál. Ezt a szempontsort alkalmazhatjuk a beszélgetés során is, vagy akár videó elemzésekor is. Ezek alapján pedig a későbbiekben meghatározhatjuk, hogy milyen jellemzői vannak a tanuló személyiségének, és melyek a még fejlesztendő területei.

4. AZ EYSENCK-FÉLE SZEMÉLYISÉGTIPOLÓGIA

Tanárként, és a hétköznapiakban is hasznos, ha a személyiség megismerésekor a pszichológia oldaláról közelítünk. Ehhez különböző személyiségtypologizálási kísérletek állnak rendelkezésünkre. Mindegyikre jellemző, hogy a személyiségre komplex egészként tekint, és különféle aspektusokból próbálja meg feltárni a domináns jellemzőket.

Az első olyan típus, amelynek a fogalmait ma is használjuk Hippokratész-Galénosz vérmérsékleti typológiája. A leghíresebb típusok közé tartozik még Kretschmer alkati typológiája, amely testalkati és vérmérsékleti oldalról közelít; Pavlov idegrendszeri typológiája; Jung typológiája, amely szintén a pszichés beállítódásokat vizsgálja; valamint Eysenck vonáselmélete. Az itt felsorolt typológiák közül én Eysenck vonáselméletét használtam a kutatás során, mert könnyen áttekinthető, és egyszerűen kategóriákba sorolható lehetőségeket nyújt, ami jelentős mértékben megkönnyítheti a munkámat.

Nem csak a kutatásban, hanem a hétköznapi megismerő folyamatokban segítséget nyújtanak a gyorsan kitölthető és értékelhető személyiségvizsgáló módszerek, amelyek kérdőíves formában, önjellemzés révén adnak támpontot a vizsgált személy nyílt, viselkedéses jellemzőiről. Eysenck elmélete az alapaktivációs szint eltérése mellett az izgalmi és gátló folyamatok dominancia viszonyában határozza meg a nyílt viselkedésben érvényre jutó extroverzió és introverzió különbségének alapját. Ahogyan Sziszik Erika írja *A JEPQ személyiségkérdőív ismertetése* című munkájában, az extrovertáltak alacsony arousal (éberség) szinttel és fokozott gátló tevékenységgel jellemezhetők, ami magyarázatot ad a nagyfokú tevékenység és teljesítmény variabilitásukra. Ennek ellentétéként fokozott arousal, és az izgalmi folyamatok túlsúlya jellemzi az introvertáltakat, ami élénkebb ingerérzékenységet eredményez.

J.A. Gray további szempontokkal bővítette a három alapvető személyiségdimenzió (Extroverzió - Neuroticizmus - Pszichoticizmus) értelmezését. Gray egy emocionális-motivációs modell kereteit dolgozta ki. Elképzelése szerint az extrovertáltakat a jutalom és büntetéselmaradás jelzőingereire való fokozott fogékonyság jellemzi, és az ilyen helyzetekben megjelenő aktív közelítő-elkerülő viselkedésformák dominanciája. Az introvertáltak a büntetés és jutalomelmaradás jelzőingereire fogékonyak, ami a helyzetekben mutatott passzív elkerülő-közelítő válaszok dominanciáját eredményezi. A kutatásom során a Sziszik Erika írásában található 86 kérdésből álló kérdőívet használtam fel. Az alapvető személyiségdimenziók vizsgálata mellett egy hazugság-alskálával van kiegészítve a kérdőív, amely a kitöltés megbízhatóságának mércéjeként funkcionál.

A kérdőív az extroverzió-introverzió dimenziót 22 kérdéssel, és a következő sajátosságokkal méri:

- élénkség,
- talpraesettség, gyors helyzetfelismerés,
- barátság, társaság-igény,
- hangulatkeltő képesség, kezdeményezőkézség, feloldódási képesség,
- veszélykeresés.

A kérdőívben szereplő kérdések egyoldalúan az extrovertáltak jellemzőit méri, implikálva azt az összefüggést, hogy ezek hiánya az introverzióval azonosítható. A neurotikusság dimenziója 24 kérdéssel a következő vonásokat méri:

- figyelemkoncentráció zavar,
- pesszimizmus, életuntság,
- „lelkizés”, aggodalom, lelkiismeretfurdalás,
- nyugtalanság,
- érzékenység, sértődékenység,
- kudarcélmények,
- szomatizálás (lelki problémák testi megjelenése).

Ez is egyirányú skála, amely csak problémaérzékeny tartalmakat ír le, implicit módon feltételezve, hogy ezek hiánya egyenlő a stabilitással. A pszichoticizmus-alskála leíró jellegzetességek mentén 17 kérdéssel a következőket tárja fel:

- rosszindulat,
- kajánság,
- agresszió, szadizmus, ellenségeség, félelemkeltés vágya,
- paranoid hajlam,
- „kilépés” igény (hidegség).

A korábban említett hazugság-alskála 23 kérdéssel az alábbiakat érinti:

- mohóság, egoizmus,
- a tilos vonzása,
- engedetlenség-engedelmesség,
- altruizmus (önzetlen viselkedés),
- figyelmesség, rendszeretet,
- szabálytudat, lelkiismeretesség.

Az itt körvonalazott kérdőív felhasználásával pontosabb képet kaphattam a vizsgált alanyok személyiségéről, ami segítette a kutatómunkámat, és a fontosabb összefüggések,

következtetések megfogalmazását, amelyek a személyiség megismerésének nonverbális kommunikáció felőli megközelítésekor különösen fontosak voltak. Úgy gondolom, hogy ennek segítségével mélyebb betekintést nyerhetünk az emberek viselkedése mögötti pszichológiai motivációs folyamatokba.

5. Hipotézisek

A fontosabb diszciplináris elemek áttekintése után a hipotéziseimet és a kutatásom módszertani részét mutatom be. Ebben a fejezetben betekintést nyerhetünk a vizsgálati módszerekbe, amely által a kutatást más is elvégezheti. Hangsúlyozom, hogy reprezentatív eredményhez több ezer alany vizsgálata is csak közelíthet, köszönhetően ez az emberi személyiség összetettségének.

Feltételezésem szerint a körülöttünk élő emberek személyiségét anélkül is megismerhetjük, hogy bárki egy szót is szólt volna. A külső megjelenés, a testtartás, a végtagok mozgása mind olyan tényezők, amik árulkodóak lehetnek. A pedagógusok azonban mindennapi interakcióban állnak a tanítványaikkal, így akár a beszédet kísérő beszédfonetikai eszközök és azok változásai is a rendelkezésükre állnak. A munkám során ezeket a jeleket igyekeztem a személyiségtípusokhoz párosítani, feltételezve azt, hogy a különböző típusokat meg lehet határozni a nonverbális jelek alapján.

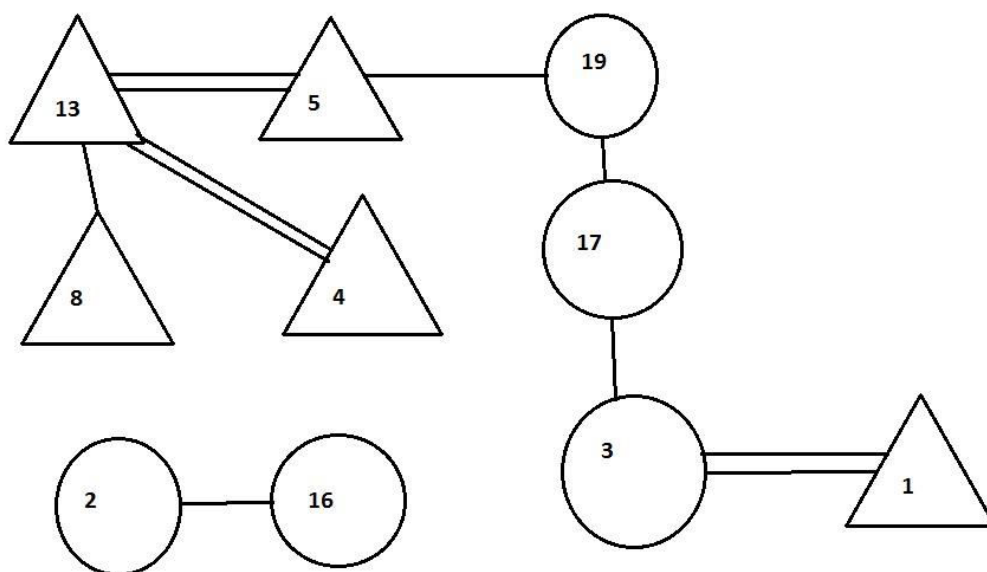
Hipotéziseim szerint tehát, ha egy tanulóknak a nonverbális kommunikációja alapján meg tudjuk határozni a kommunikációs stílusát, akkor ennek a domináns jegyei alapján meghatározható a személyiségtípusa. Ennek különösen nagy jelentősége lenne a pedagógiai fejlesztés tervezésében, és szükségtelenné tenné a különféle kérdőíves vizsgálatokat a megismerési folyamatban.

Emellett feltételeztem, hogy a csoportban központi szerepet betöltő tanulók, azért lehetnek népszerűbbek, mert személyiségükből fakadóan másképp kommunikálnak, mint a perifériára szorult társaik. Ennek meghatározásakor a pedagógus nagyobb hangsúlyt fektethet a szubmisszív tanulók kommunikációs fejlesztésére, és nagyobb odafigyeléssel állíthat össze olyan kommunikációs gyakorlatokat, amelyek például az empátikus vagy a verbális kifejezőképességek fejlesztését szolgálják.

6. A KUTATÁS MÓDSZERTANA

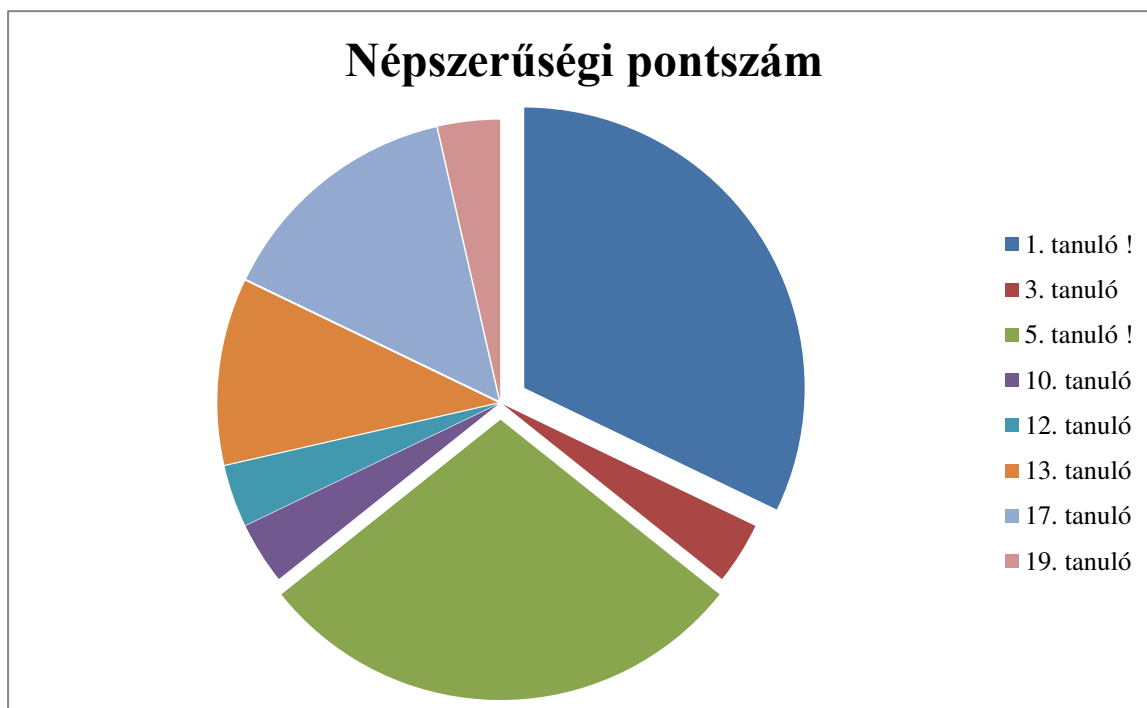
6.1. A mintavétel folyamata

A kutatásom során az egri Eszterházy Károly Gyakorlóiskolában vizsgáltam egy 19 fős osztályt, 16 éves korosztályban. Elsőként egy szociometriai kérdőívet töltöttem ki velük, ami alapján felrajzoltam az osztály szociogramját, és elkészítettem a gyakorisági táblázatot is. A szociometria alapján igyekeztem meghatározni, hogy kik vannak az osztály középpontjában, azaz kik népszerűek, és kik azok, akik perifériára szorultak. Azt gondoltam, hogy a két szélsőséges pozícióban lévők egymástól eltérő személyiség típusba tartoznak, és valószínűsítettem, hogy más lesz a nonverbális kommunikációjuk is. A szociogram alapján a képen látható 13-as számú tanulót választottam ki, ugyanis láthatjuk, hogy hozzá ketten is kétszeresen kapcsolódnak. A szociogramon azért látható ilyen kevés tanuló a 19 fős osztályból, mert a kölcsönösségi táblázat alapján ők voltak azok, akik egyszeresen vagy kétszeresen is választották egymást a kérdőív kitöltésekor.

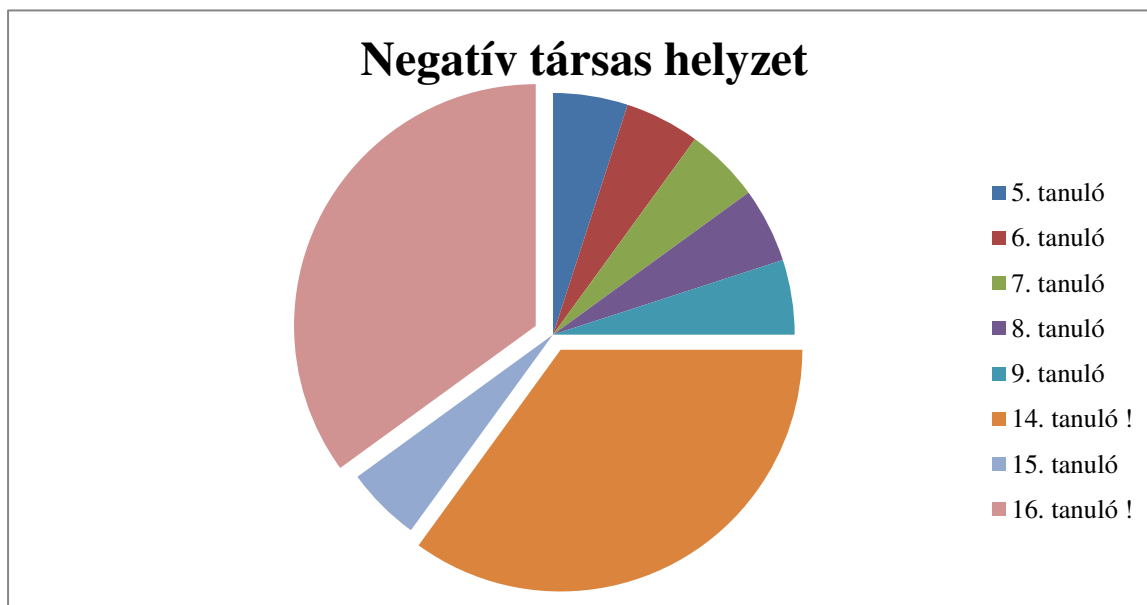

1. ábra

A gyakorisági táblázatból a népszerűségi, illetve a negatív társas helyzet faktorokat emeltem ki, ami alapján két népszerű és két népszerűtlen tanulót választottam.

2. ábra

3. ábra

Ezek alapján tehát 5 diákot vizsgáltam meg alaposabban. A továbbiakban az 1. tanulót 1. alanynak, az 5. tanulót 2. alanynak, a 13. tanulót 3. alanynak, a 14. tanulót 4. alanynak, a 16. tanulót pedig 5. alanynak fogom nevezni.

6.2. Az alkalmazott módszerek

Az alanyok személyiségvonásainak mérésére a korábban felvázolt Eysenck-féle személyiségteszt fiatalokra érvényes változatát használtam (JEPQ). Elméletileg 7-15 éves kor között használható, én azonban úgy gondolom, hogy 16 éves korban még közelebb állnak a juniorhoz, mint a felnőtthez, ezért én is ezt használtam. Ennek a kérdőívnek a segítségével próbáltam meghatározni a fontosabb személyiségjegyeiket, amivel aztán később összefüggésbe hozhatóak a nonverbális jelek.

A tanulók kommunikációs stílusának meghatározásához Dr. Tóth László *Pszichológiai vizsgálati módszerek a tanulók megismeréséhez* című könyvéből használtam fel a kérdőívet, ami 10 szinten méri a vizsgált személy kommunikációs stílusát. A kérdőíven kutatásmódszertani elvek alapján annyit módosítottam, hogy az 5 választási lehetőség helyett 4 opciót hagytam, ezzel is döntésre kényszerítve az alanyokat. A 10 dimenzió a következő: barátságos; benyomást keltő; laza; veszekedő; figyelmes; precíz; kifejező; drámai; nyílt; uralkodó. Az egyes faktorokhoz tartozó értékek alapján körvonalazható, hogy melyik milyen mértékben jellemző a vizsgált személy kommunikációs stílusára, amelyek alapján aztán a három nagyobb kategóriába besorolhatóak lesznek. A két kérdőívet egymás után töltöttem ki a tanulókkal a saját tantermükben, miután a többi diák az utolsó órájuk után már hazament.

Ezek után egy-egy 10 perces irányított interjút készítettem velük, amiket két kamerával rögzítettünk. Az egyik kamera az alanynak az arcát, a másik kamera pedig a teljes testét rögzítette. Az interjú során a mellékletben szereplő kérdéseket tettem föl a tanulóknak, kiegészítve olyan kérdésekkel, amik a kapott válaszokra vonatkoztak. A beszélgetés alatt az volt a célom, hogy az alanyokat provokatív viselkedéssel kibillentsem a komfortzónájukból, hogy fény derüljön a viselkedésük valódi jegyeire. A felvételek kiértékeléséhez saját, mindenre kiterjedő megfigyelési szempontsort állítottam össze, ami alapján a viselkedés domináns mozzanatait tettem számszerűsíthetővé.

A vizsgált változókat három nagy csoportba soroltam be: arc; test; hang. A térköz vizsgálatára a kutatásom nem terjed ki, mivel az interjút széken ülve készítettem, ami rögzítette a távolságot. A vizsgált változók: érzelmek; mikroarckifejezések; aszimmetrikus arckifejezések; általános arckifejezés tulajdonságok; szem; száj; illusztrátor; manipulátor; emblémák; kar; láb; test; gesztusok amplitúdója; testtartás-változtatások száma; hangerő; beszédtempó; beszédterő gesztusok. A változókhoz tartozó attribútumok megtekinthetőek a mellékletben szereplő megfigyelési szempontsoron. A változók közül az általános arckifejezés tulajdonságot; a szemkontaktus megtörésének gyakoriságát; a test

attribútumainak meghatározását a szubjektív értékítéletem alapján határoztam meg. Minden más attribútum számszerűsíthetően mérhető, hiszen viselkedésbeli változások következményei. A vizsgálatomat ezekre a kapott adatokra alapoztam.

Láthatjuk, hogy mennyire összetett és komoly munka szükséges ahhoz, hogy megismerjünk egy tanulót és ne kövessük el a korábban ismertetett attribúciós hibákat. Az alkalmazott módszerek kiválasztásánál igyekeztem a szubjektív véleményt minimalizálni, és az objektíven megragadható dolgokat kiemelni. A következőkben az 5 vizsgált alany kutatási eredményeit mutatom be.

7. A KUTATÁS EREDMÉNYEI

7.1. A kutatási eredmények bemutatásának felvezetése

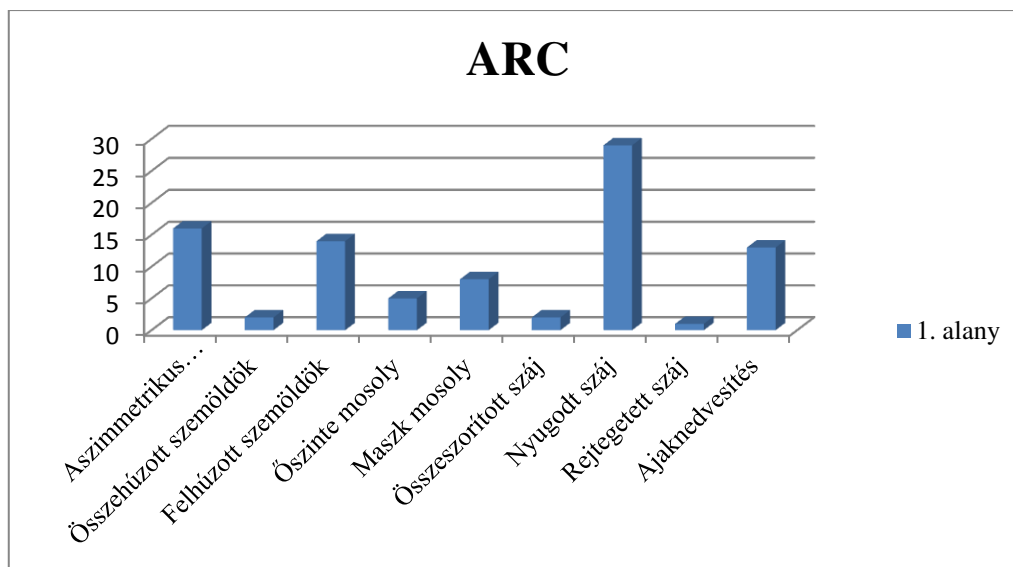
A most következő fejezetben igyekszem összefoglalni a kapott adatokat, és megfigyelni olyan összefüggéseket, amikre esetleg későbbi kutatásokat érdemes lehet alapozni. Kiemelten vizsgálom azokat a dimenziókat, ahol elég sok adat áll a rendelkezésre az összehasonlításhoz. Azokat a tényezőket, amiket nem említek, nem érdemes összehasonlítani, mert vagy szubjektív értékítéleten alapulnak, vagy a különbségek olyan csekély mértékűek, hogy azok alapján nehéz lenne bármilyen következtetést megfogalmazni.

Elsőként a személyiségvonásokat és a kommunikációs stílusok domináns jegyeit mutatom be, ezt követően pedig a hozzájuk kapcsolódó nonverbális jeleket. A nem nyelvi jeleket három csoportra osztva, a nagyobb adatmennyiséggel rendelkezőket kiemelve mutatom be. Külön prezentálom az arcon, a testen és a hangban megjelenő domináns jegyeket. A végére látni fogjuk, hogy a vizsgált tanulók milyenek belülről és kívülről egyaránt. Hangsúlyozom, hogy hitelesnek számító következtetéseket csak reprezentatív minta alapján lenne érdemes megfogalmazni. Jelen kutatásommal azonban egy nagyobb vizsgálat első lépését szerettem volna megtenni, melynek során bepillantást nyerhettem az alkalmazott módszerek eredményességébe. A személyiség vonásainak meghatározásakor a magyar átlaghoz viszonyítva vizsgáltam a tanulókat.

7.2. Az első alany

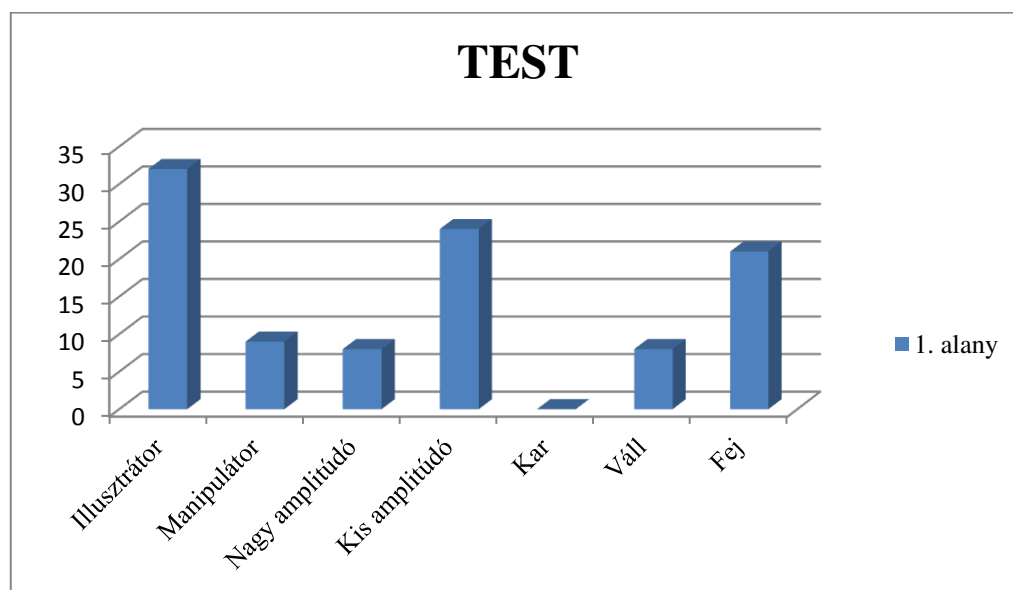
Az első alanyról elmondható, hogy szélsőségesen introvertált személyiség, érzelmileg stabil, a pszichoticizmus-alskála szerint nonkonform, a hazugság alksála szerint pedig megbízható. A kommunikációs stílusára leginkább a barátságosság, legkevésbé az uralkodó stílus jellemző. Ezek alapján kijelenthetjük, hogy leginkább a szubmisszív kommunikációs

stílus jellemző rá. Az arcjátékára leginkább jellemző a nyugodt száj. Ezt követően majdnem egyforma mértékben jelennek meg az aszimmetrikus arckifejezések, a felhúzott szemöldök és az ajaknedvesítés. A legkevésbé jellemző pedig a rejtegetett száj, ami szintén a nyugodtságot erősíti, hiszen ha az ajkak eltűnnek, akkor annak stressz vagy szorongás lehet a kiváltó oka. (Navarro 2011:297)

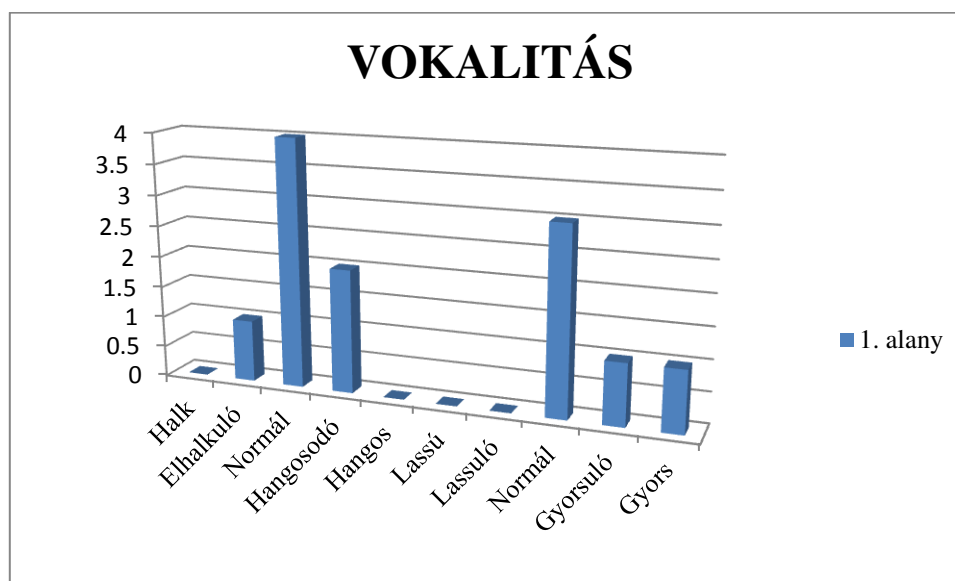
4. ábra

A testen megjelenő változások közül a domináns az illusztrátorok megjelenése. Az illusztrátorok kilengési mértékre a kis illetve a nagy amplitúdó jellemző. Amint láthatjuk, kis kilengésű illusztrátorok jellemzőek. A végtagokon megjelenő emblémák száma pedig többségében a fejre összpontosult, a kézen pedig egyáltalán nem jelent meg.

5. ábra

A vokalizás tulajdonságai közül a hangerő, illetve a beszédtempó legjellemzőbb tulajdonságai mindkét esetben a normál szint, a változások száma pedig tükrözi, hogy a stabilitásából nem sikerült kibillenteni.

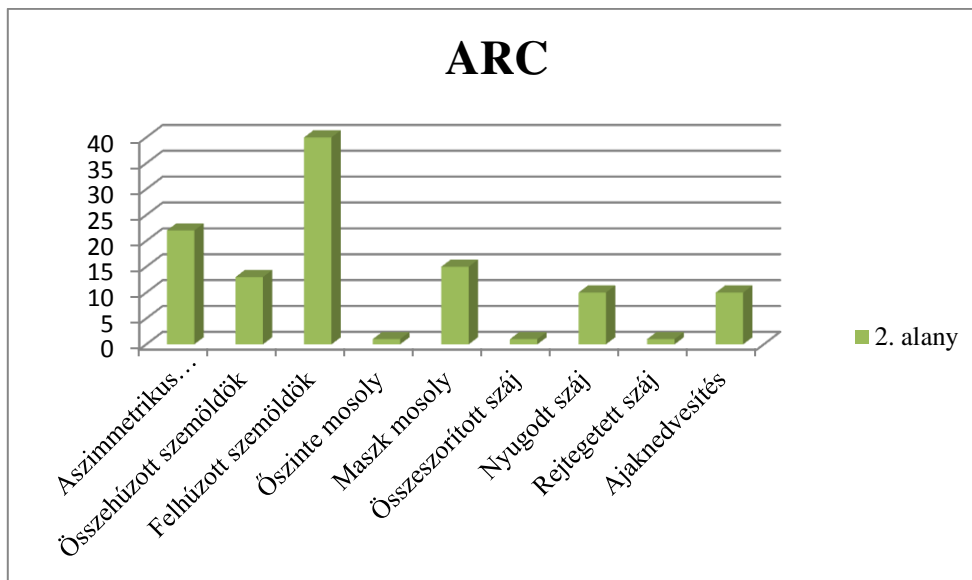
6. ábra

Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy az első alany introvertált, stabil, nonkonform személyiségéhez a száj nyugodtsága, az illusztrátorok kis kilengésű megjelenési formája, valamint a hangerő és beszédtempó normalitása kapcsolható. A továbbiakban hasonló módon vizsgálom a többi alanyt is, a végén pedig áttekintjük a főbb kapcsolódási pontokat.

7.3. A második alany

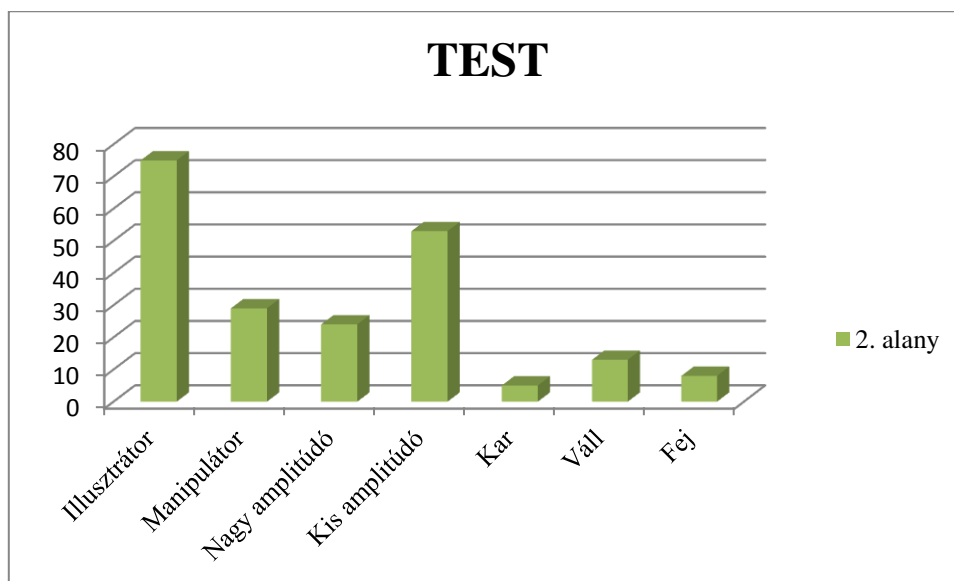
A második alany személyiségvonásairól elmondható, hogy az extroverzió és neurotikusság dimenzióin a magyar átlagon belül helyezkedik el, tehát mindkét faktor kiegyensúlyozott a személyiségében. A pszichoticizmus-alskála szerint nonkonform, viszont a hazugság-alskála szerint nem megbízható, így a kapott eredmények hitelessége megkérdőjelezhető. A kommunikációs stílusára leginkább a benyomáskeltés, míg legkevésbé a barátságosság jellemző. Ezek alapján én az agresszív kommunikációs stílus felé hajlónak minősítem, az aszertivitás ugyanis ebben az esetben valószínűleg abban az esetben működik, amíg a kommunikációs partner szubmisszív, viszont ha számára antipatikus személlyel kommunikál, a jellemző az agresszív lesz.

Az arcon a legtöbbször a szemöldökfelhúzás jelent meg, amit aszimmetrikus arckifejezések követtek. A szemöldök felhúzásának ugyanis van egy olyan szerepe is, ami a beszédet kísérve a nyomatékosítás eszköze, de mutathat meglepetést, vagy kifejezhet elégedetlenséget is.

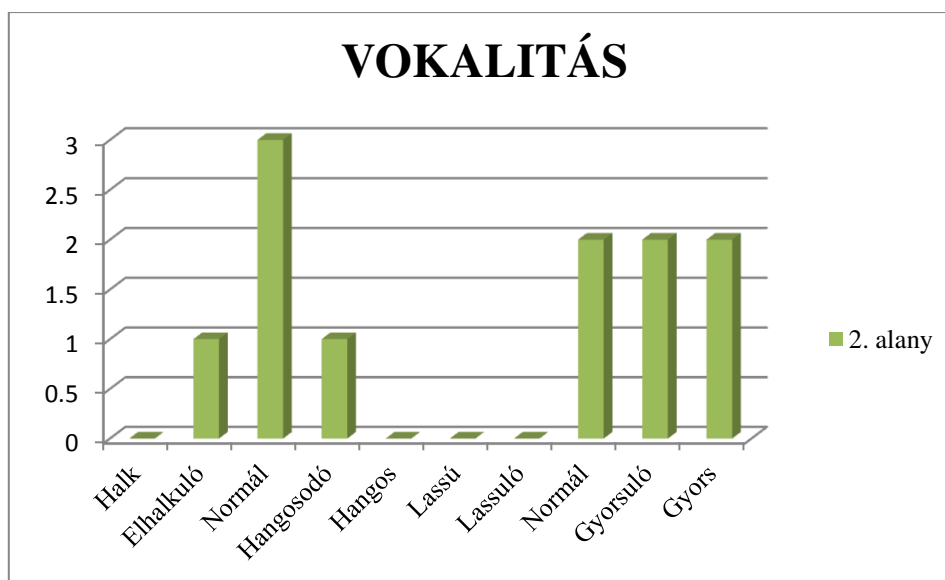
7. ábra

Rátérve a testen megjelenő jelzésekre láthatjuk, hogy az illusztrátorok száma igen jelentős, amelyekre a kis kilengés jellemző. Egy kicsit előretekintve a különböző alanyok összevetésére láthatjuk, hogy ennél az alannál több mint kétszer annyi illusztrátor fordult elő, mint az első alannál. Másrészt a grafikonon jól látható, hogy a váll mozgása is jelentős számban előfordult.

8. ábra

Továbbmenve a vokalitás jellemzőire megállapíthatjuk, hogy a normál hangerő volt jellemző rá, viszont a beszédtempó a fokozódó feszültség hatására kétszer is gyorsabbá vált. A sebesség gyorsulása a hangerő hangosodásával együtt az agresszivitás fokozódását mutatja. Ez alátámasztja azt, amit a kommunikációs stílusával kapcsolatban korábban már megfogalmaztam.

9. ábra

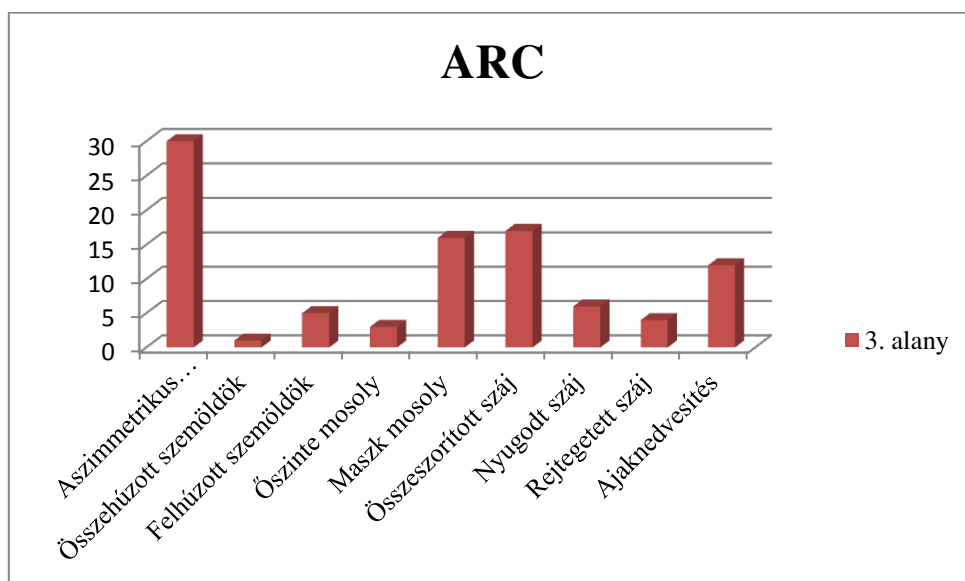
A kiegyensúlyozottan extrovertált és stabil, valamint a nonkonform személyiséghez az illusztrátorok kimagaslóan nagy száma, a mondanivaló nyomatékosítása arcon megjelenő jelekkel, valamint a vokalitásbeli agresszivitás kapcsolható. Ezek mind olyan tényezők, amelyek már egy néhány perces beszélgetést követően érzékelhetőek.

7.4. A harmadik alany

A harmadik alany minden személyiségdimenziója a magyar átlagon belülre esik, emellett a hazugság-alskála szerint is megbízható. E szerint kiegyensúlyozott személyiségű. A kommunikációs stílusára leginkább a barátságos, legkevésbé a laza a jellemző. A lazaság hiánya miatt azt gondolom, hogy mindamellet, hogy helyzettől függően egy ilyen kiegyensúlyozott személyiség mindhárom kommunikációs stílusban képes viselkedni, a domináns inkább a szubmisszív lesz.

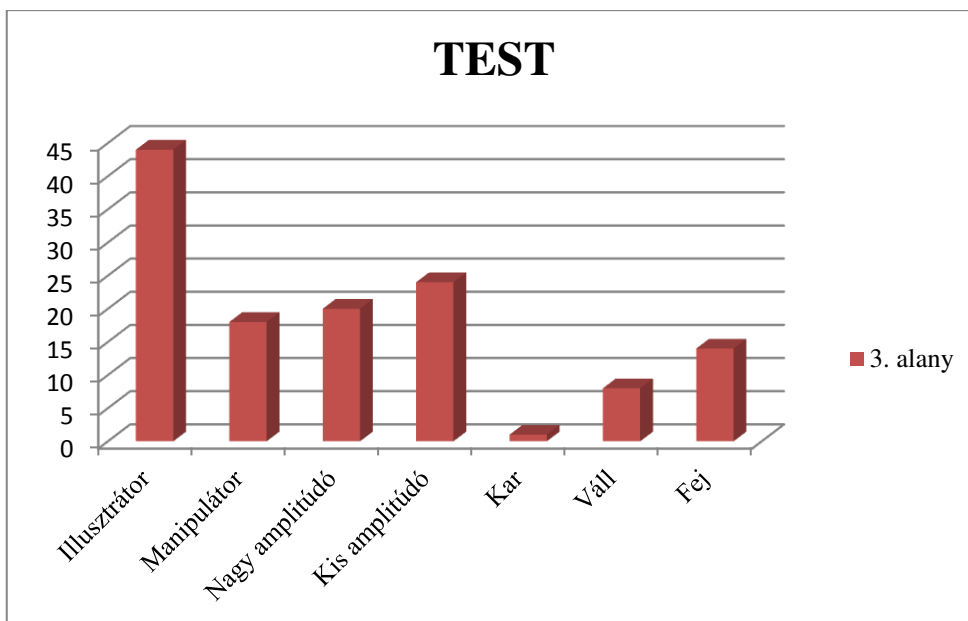
Az arcán leggyakrabban aszimmetrikus arckifejezések voltak láthatóak. Az aszimmetrikus arckifejezések, a legújabb kutatások szerint, az alacsony szociális kompetencia jelzéseiként értelmezhetőek, és leggyakoribb megjelenési formái a szemöldökön, illetve a szájon jelennek meg. (Mashashi–Hiroko–Satoru–Chicka 2012:1826) A másik leggyakrabban megjelenő

arckifejezés az összeszorított száj volt, ami a stressz vagy szorongás jeleként értelmezhető. (Navarro 2011:300) Az arcnak ezek a jelzései arra utalnak, hogy az alany kizökölt a komfortzónájából, amit a maszk mosolyok nagy száma tovább igazol.

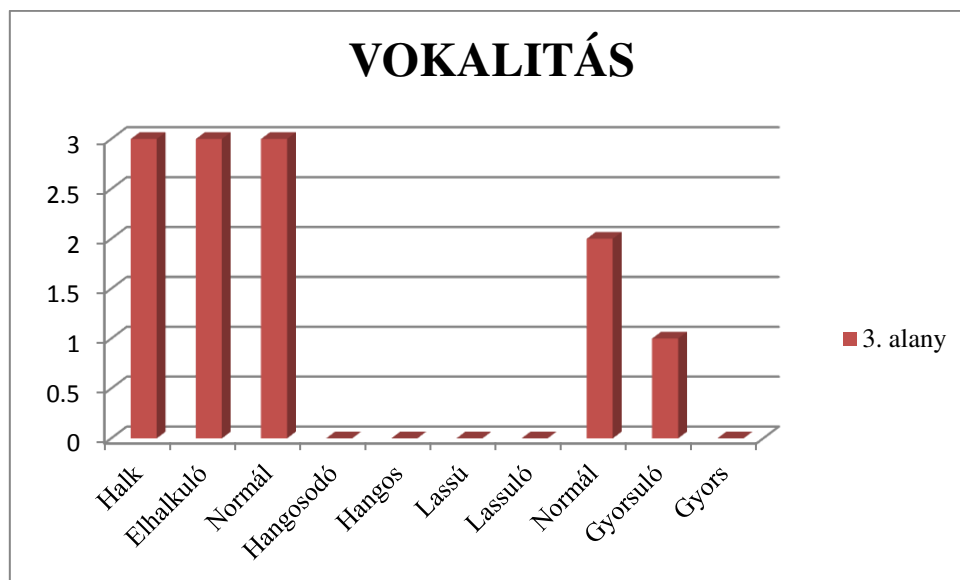
10. ábra

A testen nagy számban jelentek meg illusztrátorok, majdnem egyforma mértékben a kis és a nagy kilengési formájában. Az emblémák megjelenési formája pedig a fejre koncentrált. A kilengési értékek egymáshoz való közeledése arra utalhat, hogy az alany törekedett arra, hogy asszertíven viselkedjen, így az illusztrátorok között megoszlott a kilengés mértéke.

11. ábra

A vokalitásban megjelenő adatok szerint a beszédtempó egyszer gyorsult be, viszont nagyrészt normál szinten maradt. Ezzel szemben a hangerő már többször vált halkabbá, ami a bizonytalanság egyik jeleként értelmezhető, és a szubmisszív kommunikációs stílus egyik jellemzője.

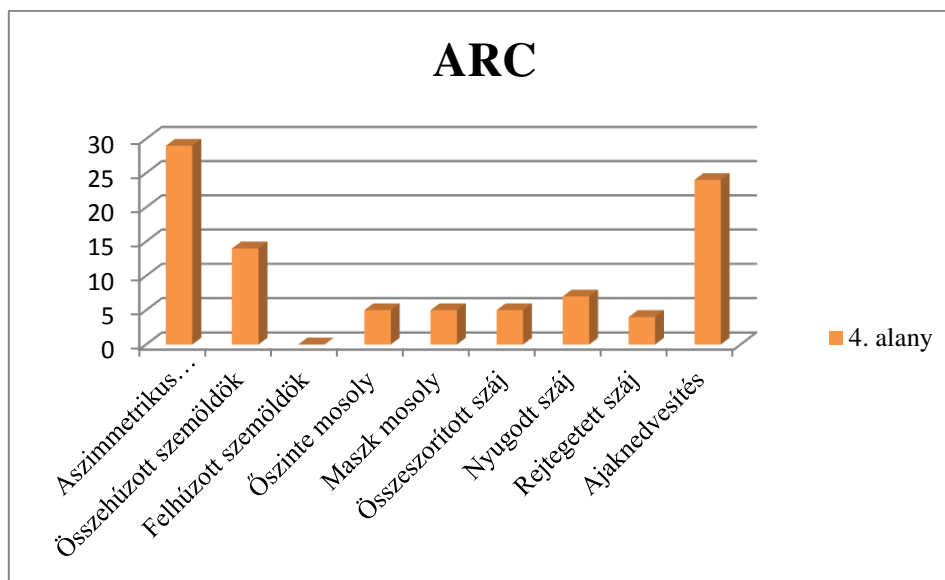
12. ábra

Össességében erre az alanyra, a 10 perces beszélgetés során a szubmisszív kommunikációs stílus volt leginkább jellemző. Ezt a személyiség és a kommunikációs stílus kérdőíve alapján is feltételeztem. A kiegyensúlyozott személyiségnél feltételezhetően nagyobb szerepet kap a szociális kontextus a viselkedés változásaiban. Az aszimmetrikus arkifejezések nagy számából, valamint az illusztrátorok kis és nagy kilengéseinek mennyiségi hasonlóságából, valamint a beszédtempó normalitásának állandóságából következtethetünk arra, hogy egy kiegyensúlyozott személyiségű emberrel van dolgunk.

7.5. A negyedik alany

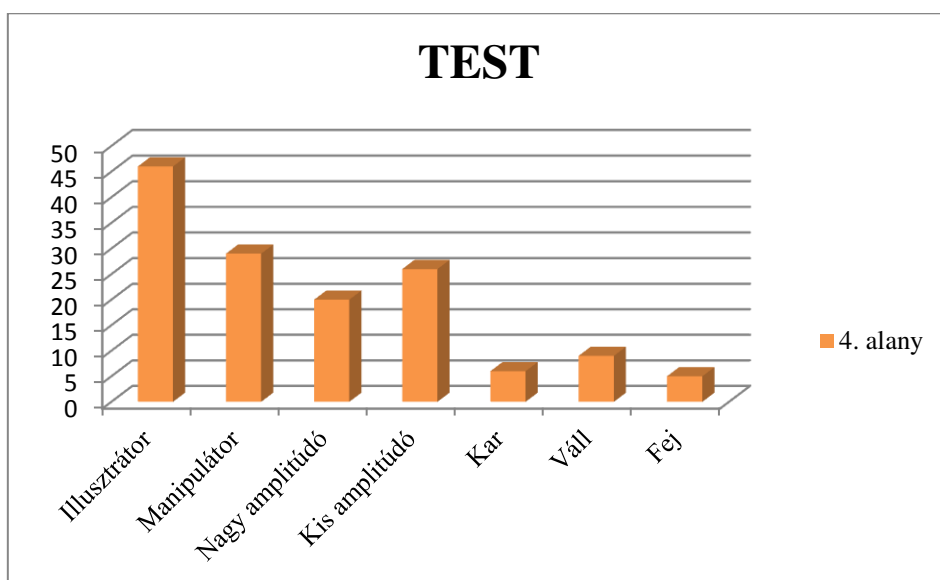
A negyedik alany személyiségjellemzői a minden dimenzió tekintetében a magyar átlagon belül helyezkednek el, valamint a hazugság-alskála szerint is megbízható. Ez, hasonlóan a harmadik alanyhoz, kiegyensúlyozott személyiségre utal. A kommunikációs stílusára leginkább a veszekedő, vitázó stílus a leginkább jellemző, míg a nyílt a legkevésbé. A nyíltság hiányából fakadóan feltételezem, hogy leginkább a szubmisszív stílus jellemző az alanyra. A veszekedő, vitázó stílus dominanciája pedig megmagyarázza, hogy honnan eredet a negatív társas helyzetben betöltött szerepe. Az emberek ugyanis nem szeretnek olyan ember társaságában lenni, aki sokat vitatkozik, és sokszor nem ért egyet a másikkal.

Az arcon megjelenő változások közül a legdominánsabban az aszimmetrikus arckifejezések jelennek meg, ami újabb egyezést mutat a harmadik alanynál vizsgáltakkal. A második leggyakrabban megjelenő faktor, az ajaknedvesítés. A szájnyalogatás egy megbékítő magatartásforma, melynek hatására megnyugszunk. (Navarro 2011:305)

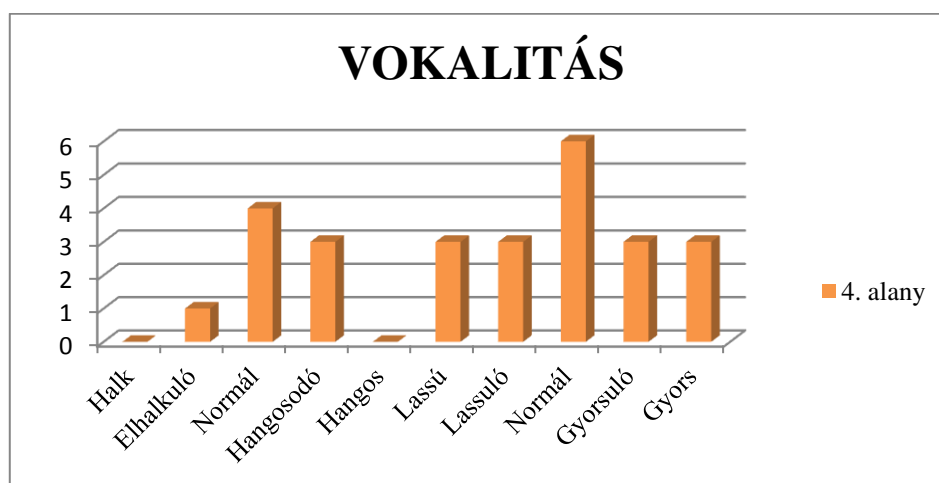
13. ábra

A testen megjelenő illusztrátorok kis és nagy kilengésű mértékének száma majdnem azonos. Az ajaknedvesítés mellett az önnyugtatót erősíti a manipulátorok nagyszámú megjelenései. Ezek a gesztusok azt a feltételezést erősítik, hogy a vizsgált alany nem váltott át agresszív kommunikációs stílusba, hanem önnyugtatóval mérsékelte a viselkedését.

14. ábra

A negyedik alany vokalizására a viszonylag nagymértékű variabilitás volt jellemző, hiszen, amint azt az ábrán is láthatjuk, annak ellenére, hogy a hangerőnél, illetve a beszédtempónál a normál volt a leginkább jellemző, az ahhoz képesti változások nagy száma fokozott érzelmi állapotra utalnak. Ebből is az következik, amit már korábban is megfogalmaztam, ennek a személynek az esetében, hogy felfokozott érzelmi állapota nem feltétlenül a mondanivalójában nyilvánul meg, hanem a vokalizás tulajdonságainak gyakori változtatásában. Ez utóbbi a veszekedő, vitázó kommunikációs stílusból fakad, és mint láthatjuk igyekezett elkerülni az agresszivitást a különböző önnyugtató gesztusokkal.

15. ábra

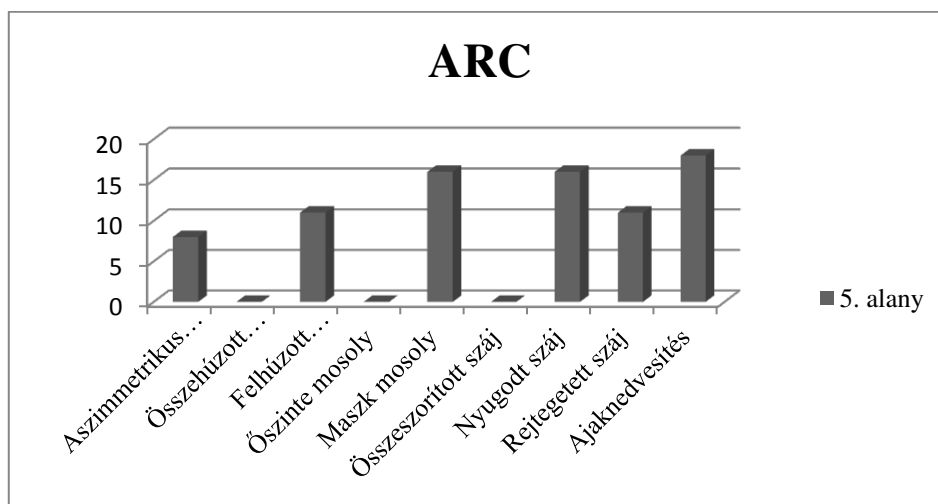
Azt gondolom, hogy a kiegyensúlyozott személyiségnek tulajdoníthatjuk az agresszív kommunikációs stílus elkerülésének az okait. Hasonlóan a harmadik alanyhoz, a személyiségjellemzőik, és a viselkedésbeli jellemzőikben is találhatunk hasonlóságokat, ami a hipotéziseimet látszik alátámasztani. Az arcon megjelenő aszimmetrikus arc kifejezések nagy száma, valamint a testtel megjelenített illusztrátorok kis és nagy kilengéseinek egymáshoz viszonyított számarányainak hasonlósága ezt igazolja.

7.6. Az ötödik alany

Az ötödik alany az egyetlen lány, akit vizsgáltam. Személyiségét illetően az extroverzió dimenziójában a magyar átlagon belül helyezkedik el, tehát kiegyensúlyozott. A neurocitás területén a magyar átlag alatt helyezkedik el, ami egy fokozottan stabil személyiségre utal, aki az élet nehézségein könnyen túleszi magát. A pszichoticizmus alszállán a magyar átlag fölött helyezkedik el, ami a többi alanyhoz hasonlóan nonkonfort személyiségre utal. A hazugság-alszállán azonban megbízhatatlan, tehát a kapott eredmények megkérdőjelezhetők. A kommunikációs stílusára a barátságos és a figyelmes volt leginkább jellemző, egyenlő

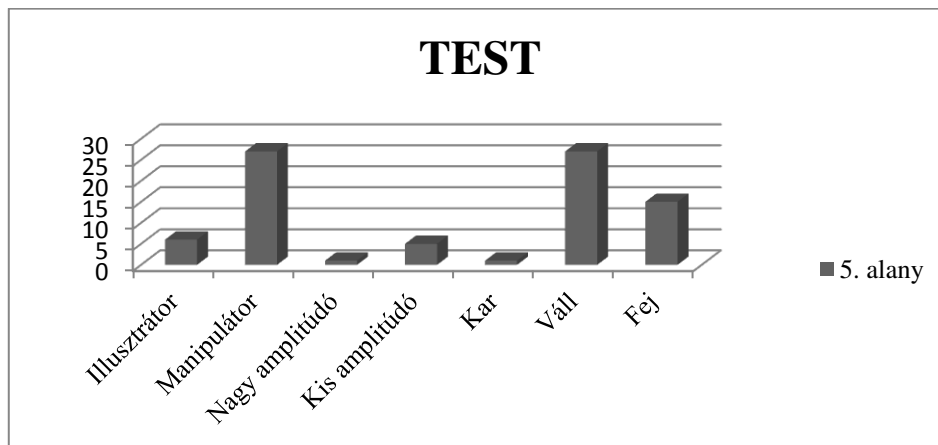
mértékben, legkevésbé pedig a precíz. Azt gondolom, hogy a precizitás hiánya miatt távol kerül az asszertivitástól, ami nagyfokú odafigyelést és precizitást igényel. A barátságos és figyelmes kiemelkedésével pedig leginkább a szubmisszív stílus felé közelíti.

Rátérve az ötödik alany arcán látható jelek vizsgálatára láthatjuk az ábrán, hogy a legjellemzőbb tulajdonság az ajaknedvesítés volt, majd ezt követte szinte azonos mértékben a maszk mosoly, illetve a nyugodt száj. Ezek alapján az adatok alapján azt láthatjuk, hogy ennek az alanynak igen változatos volt az arcjátéka. Láthatjuk ezt a többi érték viszonylag magas számából is.

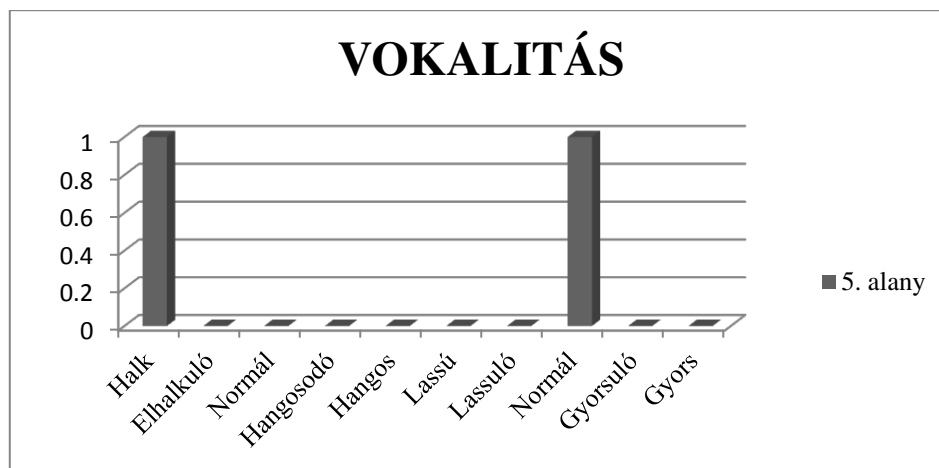
16. ábra

A testhez tartozó grafikonon jól látható, hogy ez a tanuló nagyon kevés illusztrátort használt, azokat is nagyrészt kis kilengéssel. Ami érdekes, az a manipulátorok kiemelkedően nagy száma. Úgy vélem, hogy a manipulátorok ilyen magas száma erőteljes kényelmetlenségre utal, ami összefüggésben áll az ajaknedvesítések magas számával. Jól látható, hogy a vállon megjelenő gesztusok is magas számban fordultak elő, ami szintén a biztonságérzet hiányára utal. (Navarro 2011:175)

17. ábra

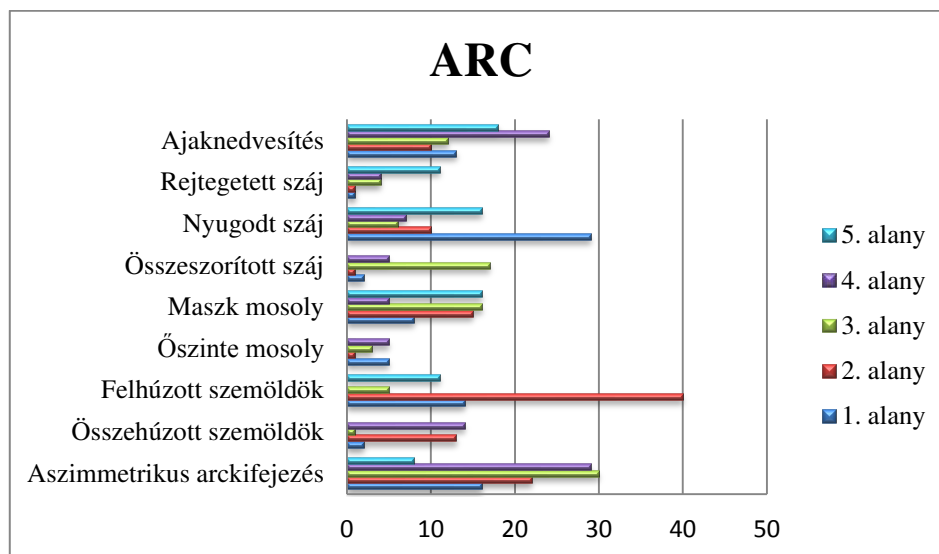
A vokalizás adataiból az derül ki, hogy a vizsgált tanuló végig halkán és normál tempóban beszélt. Azt gondolom, hogy a halk beszéd, sok manipulátorral, és sok ajaknedvesítéssel leginkább egy introvertált, szubmisszív kommunikációs stílusú egyént feltételezne. Ha a személyiségével kapcsolatos adatokhoz visszatérünk, akkor a megbízhatatlan dimenzió miatt elképzelhetőnek tartom, hogy inkább introvertált személyiség. Ezt a feltételezést a negatív társas helyzetben betöltött szerepe is alátámasztani látszik, de a bebizonyításához további kutatások kellenének.

18. ábra

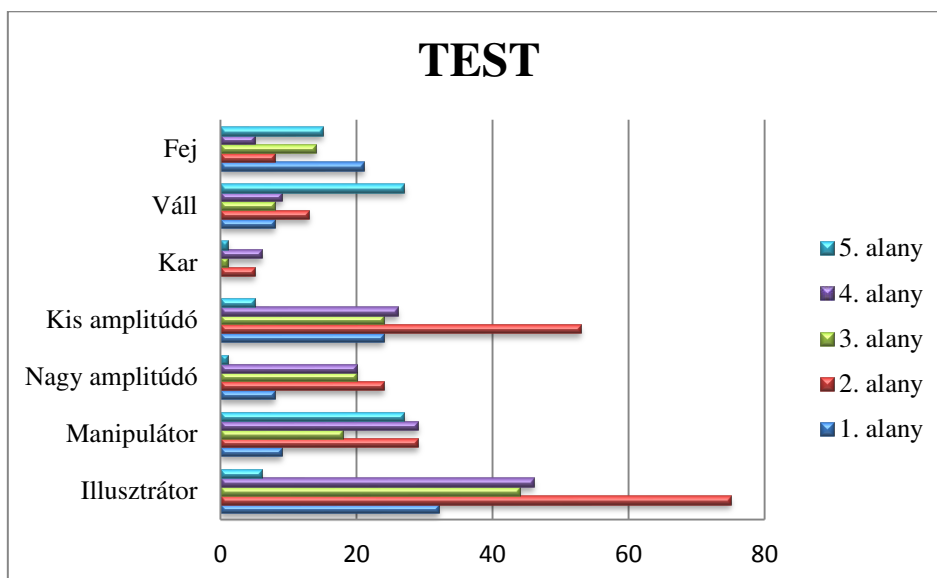
7.7. Összefüggések

Az alábbiakban láthatjuk az öt vizsgált alany adatainak összesített diagramjait, amik a segítségünkre lehetnek az összehasonlításban. Úgy vélem, hogy a kiugró értékek mindenképpen valamilyen jelentéssel kell, hogy bírjanak, így azoknak kiemelt figyelmet kell, hogy szenteljünk.

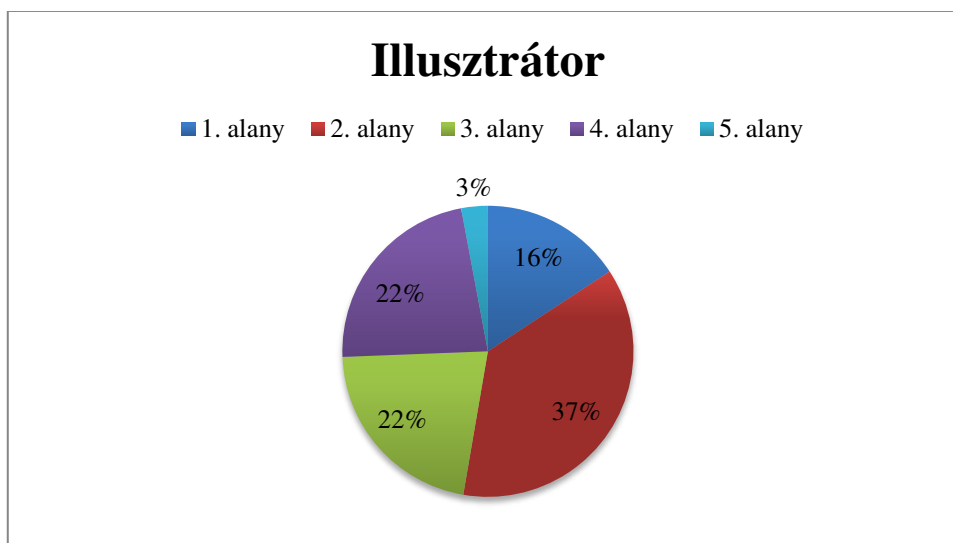
19. ábra

Húsz fölötti számban az ajaknedvesítés jelent meg a 4. alanynál; a nyugodt száj az 1. alanynál; a felhúzott szemöldök a 2. alanynál; valamint az aszimmetrikus arckifejezések a 2-3-4. alanynál. Ezek alapján láthatjuk, hogy minden alany kitűnik valamiben a többi közül. Az 5. alany azzal, hogy a többiekhez viszonyítva nincs kimagasló érték egyetlen faktornál sem, viszont ahogyan azt láttuk, igen változatos arcjátéka volt, tehát a különböző arcmozdulatok megoszlanak.

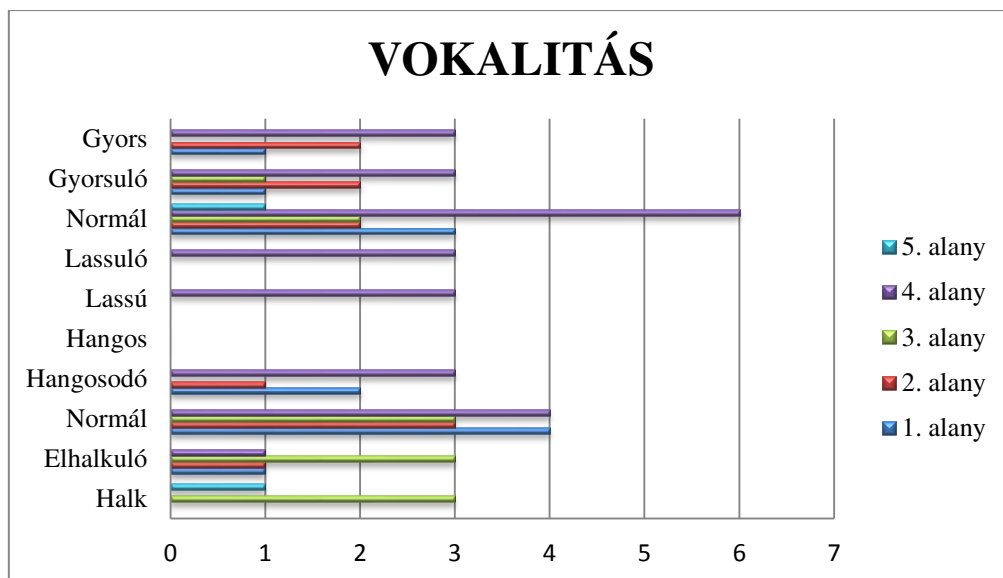
20. ábra

A testen, mint láthattuk alapvetően az illusztrátorok és manipulátorok számát vizsgáltam, kiegészítve az illusztrátorok kilengésének mértékével, megkülönböztetve egymástól a kis és nagy kilengésű formákat. Ezen kívül a különféle végtagokkal megjelenített emblémák számát is a testen megjelenített jelek közé soroltam. A következő ábrán az illusztrátorok alanyok közti megoszlását ábrázolom.

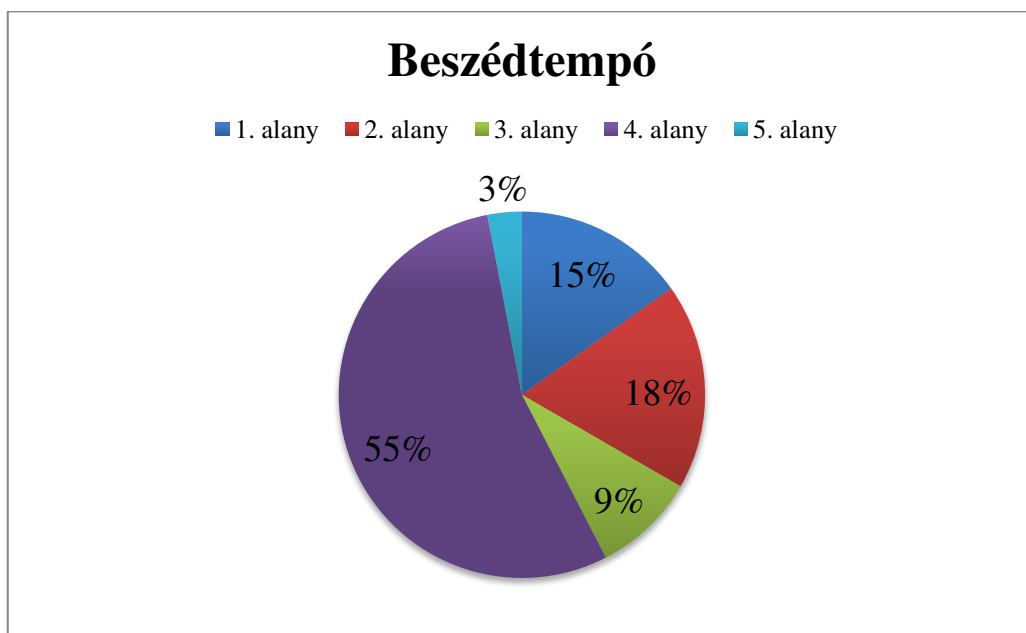
21. ábra

Láthatjuk, hogy a 2. alany 37%-a és az 5. alany 3%-a között igen jelentős különbség áll fenn. Mivel mind a két személy személyiségi kérdőíve alapján megbízhatatlan, ezért azt gondolom, hogy ezek alapján az adatok alapján, valamint a társas helyzetben betöltött szerepük alapján a 2. alany egy extrovertált személyiség, míg az 5. alany inkább introvertált, hiszen az extrovertált emberek magabiztosabban használják a kezüket illusztrátorként.

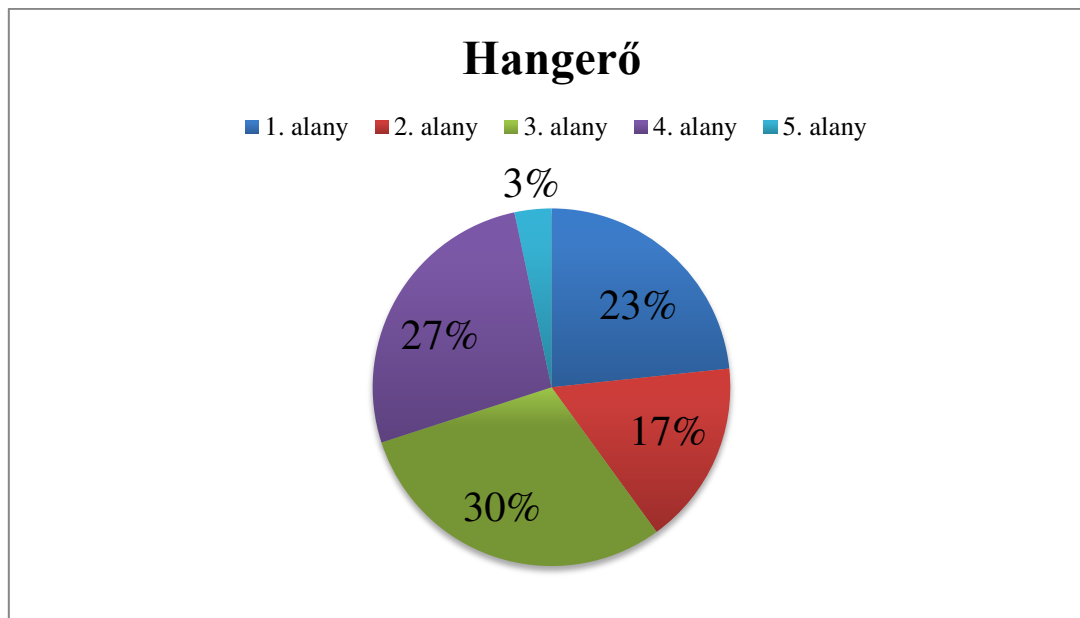
22. ábra

A vokalitás adatai alapján láthatjuk, hogy a 4. alany igen változékony beszédtempóval beszélt, míg hozzá képest az 5. alany végig tartotta a normál sebességet. A következő ábrán a beszédtempó változásainak számát ábrázolom az alanyok egymás közötti viszonyításában.

23. ábra

A beszédtempó változásainak vizsgálatánál érdekes, hogy a 3. illetve a 4. alanyok között mekkora az eltérés, holott mindketten kiegyensúlyozott személyiségek a kérdőívek alapján. A 24. ábrán pedig a hangerő-változtatások számát illusztrálom az alanyok egymás közötti viszonyításában.

24. ábra

Az ábrán látható, hogy a hangerő-változtatások teljes száma megoszlik az alanyok között. Kiugróan alacsony értékkel az 5. alany rendelkezik. Hozzá képest a 3. alany tízszer annyit változtatott a hangerején. Ebből az ábrából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a neurocitás dimenziója alapján a magyar átlag alatt elhelyezkedő, fokozottan stabil személyiségű ember ritkábban változtat a beszédfonetikai eszközein, az érzelmileg stabil társaihoz képest.

Ezek alapján láthatjuk, hogy kezdeti hipotéziseim beigazolódnak látszanak, hiszen láthattuk, hogy az egymástól eltérő társas pozíciót betöltő alanyokra más személyiségjegyek, illetve más nonverbális jelek jellemzőek. Azt gondolom, hogy az itt leírt kutatással egy nagyobb szintű kutatás alapköveit sikerült leraknom, ami ennek a munkának a legjelentősebb hozadéka. További elképzeléseimet és gondolataimat a következő fejezetben mutatom be.

8. KITEKINTÉS

Amint azt az előző fejezet végén megfogalmaztam, az itt leírt kutatást főként módszertanát tekintve lehet mérvadónak tekinteni. A munkám vége felé közeledve szeretném megfogalmazni meglátásaimat, javaslataimat a jövőre vonatkozóan, ha esetleg olyan lehetőség adódna, hogy valaki nagyobb anyagi tőke, valamint humán erőforrás birtokában ezt a kutatást reprezentatív mintán is elvégezze.

Az itt dokumentált adatokat egységesen egy 10 perces interjú alatt kaptam. Mindenképp érdekes lehet a diákokat a saját környezetükben mozogva megvizsgálni. Erre különféle programokat lehetne szervezni, hogy a vizsgált személy ne sejtse, hogy kamerával figyelik a testbeszédét. Ezzel ugyanis szoros összefüggésben áll az a tény, hogy a viselkedésünket nagymértékben befolyásolja a szociális kontextus. Minél több színtéren tudunk megvizsgálni egy alanyt, annál árnyaltabb képet kaphatunk a testbeszédének fő jellemzőiről.

A szituáción kívül érdekes lehet a személyiség vizsgálatát is más irányból megközelíteni. Ha van rá lehetőségünk, akkor több személyiségtípológiai irányzat felől is közelíthetünk, és ezek között is érdemes megkeresni a kapcsolatot, amelyik mindegyik alapján jellemző a vizsgált személyre. Azt gondolom, hogy kellően nagy minta mellett felfedezhetőek olyan arányosságok a nonverbális kommunikációt illetően, amelyek alapján pontosabban meghatározhatjuk a személyiségtípusokhoz tartozó viselkedésformákat. A vizsgálatokat mindenképp érdemes lenne kiegészíteni a vonás- illetve állapotszorongás felmérésével, ami segít meghatározni, hogy a vizsgált személy valami miatt szorong, legyen az egy vizsga, vagy épp az interjú szituációja, vagy a szorongást nem valamilyen körülmény teszi indokolttá, hanem személyiségvonás. (Münnich–Nagy–Abari 2006:3.2)

Ezek mellett azt gondolom, hogy ha az adatok elemzésénél valamilyen számítógépes program a segítségünkre lehet, akkor a viselkedés egyes jellemzői jobban számszerűsíthetővé válnak, és az adatok közötti összefüggések is jobban észrevehetőek lesznek. Ennek különösen nagy jelentősége például a beszédfonetikai eszközök vizsgálatánál lehet, ahogy a beszédtempó gyorsulása, valamint a hangszín, hangerő megváltozása számszerűen is leírható lenne.

Az iskolába lépve egy-egy tanár egyszerre rengeteg diákkal áll mindennapi kapcsolatban, és gyakran elgondolkozok azon, hogy mennyire nem ismeri a tanár a diákjait. Felszínesen a dolgozatok, vagy a kézírás alapján, esetenként a megérzéseire alapozva a testbeszédéből kiindulva. Továbbra is azt gondolom, hogy ha egy ilyen eszközt a pedagógusok kezébe adnánk, akkor a megismerési folyamat időtartamát jelentős mértékben le lehetne csökkenteni,

és sokkal hamarabb megkezdődhetne a személyiség fejlesztése. Ebben az esetben ugyanis sokkal testre szabottabban lehetne megtervezni a feladatokat, ami tehát a differenciálást könnyítené meg az oktatási folyamatban. Ha azonban még előrébb akarunk tekinteni, akkor a személyiség ilyen jellegű megismerése az iskola falain kívülre is átnyúlik, és akár a hétköznapi életben, például a párválasztás területén is kiemelkedő jelentőséggel bírna, hiszen ránézésre meg tudnánk állapítani, hogy személyiségét illetően, ki a hozzánk illő társ. Láthatjuk tehát, hogy a kutatásnak kifejezetten magas társadalmi és a gyakorlati relevanciája, ami a további kutatások fő mozgatórugója lehet.

9. FELHASZNÁLT IRODALOM

- Atkinson, Richard C. – Hilgard, Ernest 2005. - *Pszichológia* – Budapest, Osiris Kiadó
- Balázs László 2010. – *A szerepviselkedés szociálpszichológiai háttere*. In: *A kommunikációoktatás kontextusai* – Budapest, Hungarovox Kiadó
- Balázs László 2011. – *A kommunikációoktatás tranzakcióanalitikus megközelítése* – In: *A kommunikációoktatás elvi és módszertani kérdései* – Budapest, Hungarovox Kiadó
- Cuddy, Amy J. C. – Wilmuth, Caroline A. – Carney, Dana R. 2012. – *The Benefit of Power Posing Before a High-Stakes Social Evaluation* – Harvard University (<http://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/9547823/13-027.pdf?sequence=1> letöltve: 2013.11.09.)
- Dr. Buda Béla 1986. – *A személyiségfejlődés és a nevelés szociálpszichológiája* – Szeged, Tankönyvkiadó Vállalat
- Dr. Buda Béla 2002. – *Emberi kapcsolatok: Tipológiák, dinamika, vizsgálati lehetőségek* – In: *Párkapcsolatok dinamikája: Interakciódinamikai vizsgálatok a Közös Rorschach Teszttel* – Budapest, Animula Kiadó (<http://www.doksi.hu/get.php?lid=15407> letöltve: 2013.11.09.)
- Dr. Hanák Zsuzsanna 2005. – *Interperszonális kapcsolatok és a fejlesztés lehetőségei* – Budapest, Unió Kiadó
- Dr. Tóth László 2004. – *Pszichológiai vizsgálati módszerek a tanulók megismeréséhez* – Debrecen, Pedellus Tankönyvkiadó

- Ekman, Paul 2009. – *Beszédes hazugságok* – Budapest, Kelly Kiadó Kft.
- Ekman, Paul 2011. – *Leleplezett érzelmek* – Budapest, Kelly Kiadó Kft.
- Hámori Eszter 2006. – *Pszichológiai eszközök az ember megismeréséhez* – Budapest, Bölcsész Konzorcium
- Juslin, Patrik N. – Scherer Klaus R. 2005. – *Vocal expression of affect* – In: The new Handbook of Methods in Nonverbal Behavior Research– Oxford University Press
- Kalamár Hajnalka – Sziszik Erika 2005. – *A CAT bemutatása és használati lehetőségei az iskolában - A JEPQ személyiségkérdőív ismertetése* – Budapest, ELTE Eötvös Kiadó Kft.
- Masashi Komori – Hiroko Kamide – Satoru Kawamura – Chika Nagaoka 2012. – *Effect of Social Skills on the Asymmetry in Facial Expressions* – In: Building Bridges Across Cognitive Sciences Around the World Proceedings of the 34th Annual Meeting of the Cognitive Science Society – Japan, Sapporo (<http://mindmodeling.org/cogsci2012/papers/0320/paper0320.pdf> letöltve: 2014.04.22.)
- Mészáros Aranka 2011. – *Tananyag az ASSZERTIVITÁS és kommunikáció fejlesztése tréninghez* – Gödöllő (<http://hu.scribd.com/doc/155629871/asszertivitas-es-kommunikacio> letöltve: 2013.11.09.)
- Münnich Ákos – Nagy Ágnes – Abari Kálmán 2006. – *Többváltozós statisztika pszichológus hallgatók számára* – Debrecen, Bölcsész Konzorcium (<http://psycho.unideb.hu/statisztika/pages/toc.html> letöltve: 2014.04.28.)
- Navarro, Joe 2011. – *Beszédes tesztek: egy FBI ügynök emberismereti kézikönyve* – Budapest, Nyitott könyvműhely
- Pálos Tamásné 2012. – *A középiskolások kommunikációs stílusa (egy kérdőíves vizsgálat tanulságai)* – In: A kommunikációoktatás tartalmi kérdései– Budapest, Hungarovox Kiadó
- Pease, Allan 2012. – *Testbeszéd: Gondolatolvasás gesztusokból* – Budapest, Park Könyvkiadó Kft.
- Seligman, Martin 2002. – *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your potential for Lasting Fullfillment* – New York, Free Press

Szabó Éva 1997. – *A szociális megismerés alapjelenségei: a személypercepció és az attribúció* – In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága– Budapest, ELTE Eötvös Kiadó Kft.

10. FÜGGELÉK

10.1. A szociometriai kérdőív

Kérdőív

Az osztály, amelybe járok

A kérdőív kitöltése nem kötelező! Az adatokat kizárólag vizsgálati célra használom fel!

Kérlek, hogy teljes neveket írsz!

1. Saját adatok:

1.1. Név:.....

1.2. Életkor:.....év

1.3. Milyen oktatási intézményben tanulsz, és melyik településen? (az iskola jellege, település)

.....

2. Az osztályról:

2.1. Kinek van az osztályban a legjobb érzéke az idegen nyelv tanulásához?

.....

2.2. Ki az az osztálytársaid közül, akivel az iskola elvégzése után is szívesen találkoznál?

.....

2.3. Ki fog közületek könnyen érvényesülni az életben?

.....

2.4. Ha nagy bajba jutnál, osztálytársaid közül kire számíthatnál a leginkább?

(Ki segítene?)

.....

2.5. Kire számíthatnál a legkevésbé?

.....

2.6. Kinek van a legjobb zenei érzéke az osztályban?

.....

2.7. Kik közültek a legszorgalmasabb tanulók?

.....

2.8. Kit tartasz közültek a legtehetségesebbnek?

.....

2.9. Ki szerinted a legkevésbé tehetséges?

.....

2.10. Kit szeretsz legjobban az osztálytársaid közül?

.....

2.11. Ki a legműveltebb, legolvasottabb tanuló az osztályban?

.....

2.12. Ha egy titkod volna, kinek mondanád el a legszívesebben?

.....

2.13. Kinek nem mondanád el a titkodat semmiképpen sem?

.....

2.14. Kik azok a gyerekek, akiket a legtöbbet szeretnek az osztályban?

.....

2.15. Kik azok a gyerekek, akiket az osztályban a legkevésbé szeretnek?

2.16. Kinek van az osztályban a legjobb érzeke a matematikához?

.....

10.2. A személyiségtipológiai teszt

Ilyen vagyok

Útmutatás: Kérlek, válaszolj a következő kérdésekre úgy, hogy karikázd be a kérdés után szereplő igen (I) vagy nem (N) betűjelét! Itt nincsenek helyes vagy helytelen válaszok, és egyik sem beugratós. Gyorsan dolgozz, és ne töprengj túl sokat azon, hogy mi az egyes kérdések pontos értelme. Minden kérdésre válaszolj, ne hagyj ki egyet sem!

Név:.....

Életkor:.....

Osztály:.....

Kelt:.....

1. Szereted, ha sok izgalmas dolog történik körülötted.	I	N
2. Gyakran előfordul, hogy nem vagy rosszabb, mint a többiek,
mégis csak téged vesznek elő a tanárok?	I	N
3. Élvezetet találsz abban, ha olyan embereket bántatsz meg,
akiket szeretsz?	I	N
4. Megegett már veled, hogy többet vettél magadnak valamiből,
mint amennyi a te részed lett volna?	I	N
5. Szinte mindig van gyors és találó válaszod, ha szólnak hozzád?	I	N
6. Gyakran a barátaidnak kell felvidítaniuk?	I	N
7. Kedvet lelnél az olyan erős tréfában, amely fájhat is valakinek?	I	N
8. Mindig azonnal szót fogadsz?	I	N

9. Szívesebben vagy magadban, mint más gyerekekkel?	I	N
10. Előfordul, hogy minden különösebb ok nélkül nagyon vidám vagy nagyon szomorú vagy?	I	N
11. Szegettél meg már szabályt az iskolában?	I	N
12. Szeretnéd, ha a többiek félnének tőled?	I	N
13. Élénk természetű vagy?	I	N
14. Sok minden idegesít?	I	N
15. Ha egy tanár rád szól, visszabeszélsz?	I	N
16. Csentél el valaha is valamit, ami a másé volt (bármilyen csekélységet)?	I	N
17. Sok barátod van?	I	N
18. Előfordul veled, hogy minden ok nélkül letörtnek érzed magad?	I	N
19. Sajnálod a barátaidat, ha egyest kapnak?	I	N
20. Tettél már úgy, mintha nem hallanád, hogy szólnak hozzád?	I	N
21. Szeretnél körülnézni egy régi, kísérteties kastélyban?	I	N
22. Gyakran érzed azt, hogy az élet egyhangú?	I	N
23. Lehet, hogy többször keveredsz verekedésbe, vitába, mint mások?	I	N
24. Mindig befejezed a házi feladatot, mielőtt játszani kezdesz?	I	N
25. Ha nincs kéznél kuka, akkor a földre dobod a papírhulladékot?	I	N
26. Szeretsz olyasmit csinálni, amiben gyorsan kell cselekedni?	I	N
27. Aggódsz olyan kellemetlenségek miatt, amik megtörténhetnek veled?	I	N
28. Ha jól hallod, hogy mások csúnyán beszélnek, mindig rájuk szólsz?	I	N
29. Előfordult már feled, hogy elfeledkeztél egy ígéretedről?	I	N

30. Tudsz jó hangulatot teremteni társaságban?	I	N
31. Könnyen megbántódsz, ha hibát találnak benned vagy a munkádban?	I	N
32. Nagyon felzaklatna, ha látnál egy kutyát, amit éppen elütött egy autó?	I	N
33. Mindig bocsánatot kérsz, ha udvariatlan voltál?	I	N
34. Vannak olyanok, akik bosszút akarnak állni rajtad, mert azt hiszik, hogyan elkövettél ellenük valamit?	I	N
35. Mit gondolsz, a vízisízés jó szórakozás lehet?	I	N
36. Gyakran érzed magad fáradtnak minden különösebb ok nélkül?	I	N
37. Örölsz, ha másokat bosszanthatsz?	I	N
38. Mindig csöndben maradsz, ha felnőttek beszélgetnek?	I	N
39. Barátkozáskor általában te vagy a kezdeményező?	I	N
40. Vannak dolgok, amikben különösen érzékeny, sértődékeny vagy?	I	N
41. Szeretnél gyors motort vezetni vagy utazni rajta?	I	N
42. Mondtál már csúnyát vagy rosszat valakiről?	I	N
43. Szeretsz vicceket, vidám történeteket mesélni a barátaidnak?	I	N
44. Előfordul veled, hogy elszédülsz, majdnem elájulsz?	I	N
45. Több baj van veled az iskolában, mint a többiekkel?	I	N
46. Fel szoktad szedni a papírt, a szemetet, amit mások dobálnak szét az osztályban?	I	N
47. Sok hobbid van, sok minden érdekel?	I	N
48. Könnyen megsértődsz?	I	N
49. Beszédes vagy?	I	N
50. Mindig kezet mosol étkezés előtt?	I	N

51. Nehezen tudsz feloldódni egy igazán vidám társaságban?	I	N
52. Gyakran érzed úgy, hogy mindenből elegend van?	I	N
53. Jó hecc nézni, ahogyan egy banda ingerel egy kisebb gyereket?	I	N
54. Mindig csendben vagy az osztályban, még akkor is, ha nincs bent tanár?	I	N
55. Szeretsz olyasmit csinálni, ami egy kicsit félelmetes?	I	N
56. Előfordul veled, hogy olyan nyugtalan vagy, hogy nem tudsz egy helyben ülni?	I	N
57. Szeretnél egymagadban a Holdra repülni?	I	N
58. Az ünnepélyeken mindig együtt énekelsz a többiekkel?	I	N
59. Szívesen vagy együtt másokkal?	I	N
60. Sokszor van ijesztő álmod?	I	N
61. Túlságosan szigorúnak véled a szüleid?	I	N
62. Előfordult már, hogy csaltál valamilyen játékban?	I	N
63. Az ejtőernyős-ugrás gondolata vonzó számodra?	I	N
64. Sokáig nyugtalanít, ha rájössz, hogy bután viselkedtél?	I	N
65. Előfordult már veled, hogy eltörted, vagy elvesztetted más holmiját?	I	N
66. Étkezésnél mindig mindent megeszel, amit adnak?	I	N
67. El tudod engedni magad, és igazán jól szórakozni egy vidám, zajos társaságban?	I	N
68. Érzed néha úgy, hogy nem érdemes élni?	I	N
69. Nagyon sajnálnál egy csapdába esett állatot?	I	N
70. Voltál valaha is szemtelen a szüleiddel?	I	N
71. Gyakran határozol el hirtelen valamit?	I	N

72. Amikor tanulsz, gyakran kalandoznak el a gondolataid?	I	N
73. Gyakran előfordul, hogy a szüleid rajtad töltik ki a mérgüket?	I	N
74. Ha mások rád kiabálnak, visszakiabálsz?	I	N
75. Szeretsz víz alá bukni, vagy fejest ugrani?	I	N
76. Előfordul, hogy este nehezen tudsz elaludni, mert nyugtalanít valami?	I	N
77. Előfordult már, hogy könyvtári könyvbe belefirkáltál vagy beleírtál valamit?	I	N
78. Érzed-e néha úgy, hogy otthon mindig csak baj van veled?	I	N
79. Mások véleménye szerint élénk természetű vagy?	I	N
80. Gyakran érzed magad magányosnak?	I	N
81. Rosszul esne, ha az osztálytársaid nem akarnának barátkozni veled?	I	N
82. Ha kapsz valami édességet, mindig megosztod másokkal?	I	N
83. Szeretsz otthonról eljárni szórakozni?	I	N
84. Szeretsz vakmerő, veszélyes dolgokat csinálni?	I	N
85. Gyakran előfordul, hogy a barátaid nem akarnak tovább játszani veled?	I	N
86. Terhesnek találtad, hogy ki kellett töltened ezt a kérdőívet?	I	N

10.3. A kommunikációs stílus kérdőíve

Kommunikációs stílusom

Bizonyára van elképzelésed magadról mint személyes kommunikátorról, ezen belül arról, hogyan észleled önmagad kommunikációs módját, más szavakkal kommunikációs stílusát. Mivel nincs „helyes” kommunikációs stílus, az itt következő tételeknél sincs jó vagy rossz válasz. Kérlek, hogy ne tölts el sok időt az egyes tételeknél! Az első szándékom irányítsa a válaszodat! Próbálj a lehető legőszintébben válaszolni!

Valamennyi állításnál ötféle válaszlehetőséget találsz, ezek egyikét kell bekarikáznod. A válaszlehetőségek a következők:

IGEN! = teljesen egyetértek az állítással

igen = egyetértek az állítással

nem = nem értek egyet az állítással

NEM! = egyáltalán nem értek egyet az állítással

Név:.....

Életkor:.....

Osztály:.....

Kelt:.....

1. Mindenféle emberrel kellemesen tudom érezni magam.	NEM!	nem	igen	IGEN!
2. Könnyen nevetek.	NEM!	nem	igen	IGEN!
3. Készséggel kifejezem mások iránti csodálatomat.	NEM!	nem	igen	IGEN!
4. Amit mondok, az rendszerint hatással van az emberekre.	NEM!	nem	igen	IGEN!

5. Olyan benyomásokat hagyok az emberekre, amelyekre feltétlenül emlékeznek.	NEM!	nem	igen	IGEN!
6. A jó viszony érdekében szokásszerűen megköszönöm a másik közreműködését.	NEM!	nem	igen	IGEN!
7. Nagyon jó kommunikátor vagyok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
8. Némely ideges modorosságok tapasztalhatók a beszédemben.	NEM!	nem	igen	IGEN!
9. Nagyon lezser, laza kommunikátor vagyok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
10. Ha nem értek egyet valakivel, nagyon gyors vagyok a kihívásban.	NEM!	nem	igen	IGEN!
11. Mindig pontosan fel tudom idézni utólag, hogy egy személynek mi volt a véleménye.	NEM!	nem	igen	IGEN!
12. Nagyon könnyű felismerni a hangomat.	NEM!	nem	igen	IGEN!
13. Nagyon precíz kommunikátor vagyok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
14. Határozott ember benyomását keltem az emberekben.	NEM!	nem	igen	IGEN!
15. A beszédem ritmusára vagy folyékonyságára időnként hatással van az idegességem.	NEM!	nem	igen	IGEN!
16. Feszültség alatt ellazultan beszélek.	NEM!	nem	igen	IGEN!
17. A szemem pontosan azt tükrözi vissza, amit érzek, amit kommunikálok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
18. Sokszor dramatizálok dolgokat.	NEM!	nem	igen	IGEN!
19. Mindig nagyon könnyű számomra idegenekkel tárgyalni.	NEM!	nem	igen	IGEN!

20. Rendszerint szándékosan úgy reagálok, hogy az emberek tudják: figyelek rájuk. NEM! nem igen IGEN!
21. Rendszerint keveset mondok magamról az embereknek mindaddig, amíg jól meg nem ismertem őket. NEM! nem igen IGEN!
22. Amikor kommunikálok, rendszeresen mesélek vicceket, anekdotákat, történeteket. NEM! nem igen IGEN!
23. Állandóan hajlamos vagyok arra, hogy gesztikuláljak, amikor kommunikálok. NEM! nem igen IGEN!
24. Szélsőségesen nyitott kommunikátor vagyok. NEM! nem igen IGEN!
25. Hangosan szoktam beszélni. NEM! nem igen IGEN!
26. Idegenek kiscsoportjában nagyon jó kommunikátor vagyok. NEM! nem igen IGEN!
27. Vitákban ragaszkodom a nagyon precíz magatartásokhoz. NEM! nem igen IGEN!
28. A legtöbb társas helyzetben általában nagyon gyakran szót kérek. NEM! nem igen IGEN!
29. Abszolút könnyű számomra hosszan beszélgetni egy ellenkező neművel, akivel épp akkor találkoztam. NEM! nem igen IGEN!
30. Igen precíz szeretek lenni, amikor kommunikálok. NEM! nem igen IGEN!
31. Mivel erős hangom van, könnyen félbeszakíthatok egy beszélgetést. NEM! nem igen IGEN!
32. Gyakran fejezem ki a testemmel és a hangommal azt, amit kommunikálni akarok. NEM! nem igen IGEN!
33. Erőtéljes hangom van. NEM! nem igen IGEN!

34. Kész vagyok személyes dolgokat feltárni önmagamról.	NEM!	nem	igen	IGEN!
35. Uralom a társas helyzeteket.	NEM!	nem	igen	IGEN!
36. Erősen vitatkozok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
37. Ha egyszer bepörgök egy heves vitában, nagyon
nehéz leállítani magam.	NEM!	nem	igen	IGEN!
38. Mindig különösen barátságos kommunikátor vagyok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
39. Igazán szeretem nagy figyelemmel hallgatni
az embereket.	NEM!	nem	igen	IGEN!
40. Nagyon gyakran ragaszkodom ahhoz, hogy az emberek
dokumentálják vagy valamiféle bizonyítékkal támasszák
alá azt, ami mellett érvelnek.	NEM!	nem	igen	IGEN!
41. Megpróbálom a gondjaimba venni az ügyeket,
amikor emberek között vagyok.	NEM!	nem	igen	IGEN!
42. Kellemetlen számomra belecsöppenni egy lezáratlan
vitába.	NEM!	nem	igen	IGEN!
43. A legtöbb társas helyzetben hajlamos vagyok arra,
hogy sokat beszéljek.	NEM!	nem	igen	IGEN!
44. Nem verbális módon nagyon kifejező vagyok
társas helyzetekben.	NEM!	nem	igen	IGEN!
45. Ahogyan mondok valamit, az rendszerint benyomást
tesz az emberekre.	NEM!	nem	igen	IGEN!
46. Amikor kommunikálok, nagyon bátorítóan
szoktam hatni az emberekre.	NEM!	nem	igen	IGEN!

47. Aktívan használok sok arckifejezést, amikor

kommunikálok.

NEM! nem igen IGEN!

48. Nagyon gyakran túlzó szavakat használok, hogy

hangsúlyozzak valamit.

NEM! nem igen IGEN!

49. Különösen figyelmes kommunikátor vagyok.

NEM! nem igen IGEN!

50. Általában nyíltan fejezem ki az érzéseimet és

érzelmeimet.

NEM! nem igen IGEN!

10.4. Az interjú kérdéssor

Interjú kérdéssor

- Kérlek, mutatkozz be!
- Általában mivel töltöd a szabadidődet?
- Hogyan jellemeznéd a legjobb barátodat?
- Hogyan jellemeznéd a szüleidet?
- Milyen közösségnek vagy tagja?
- Hogyan tudnád jellemezni ezt a közösséget?
- Milyen jellemzői vannak a kedvenc tanárodnak?
- Milyen jellemzői vannak a legkevésbé kedvelt tanárodnak?
- Milyen pozitív és milyen negatív tulajdonságaid vannak?
- Milyen ruhákat és ékszereket hordasz szívesen?
- Ha a világon bármit megtehetnél, mi lenne az?
- Hogyan képzeled el a jövőd?
- Hogyan képzeled el a világot 500 év múlva?

10.5. A megfigyelési szempontsor

ARC	Érzelmek:	Öröm Meglépetés Félelem Szomorúság Megvetés Düh Undor
	Mikroarckifejezések	Öröm Meglépetés Félelem Szomorúság Megvetés Düh Undor
	Aszimmetrikus arckifejezések	
	Általános tulajdonság	Nyugodt Feszült
	Szem	Összehúzott szemöldök Felhúzott szemöldök Sokszor megtöri a szemkontaktust Ritkán töri meg a szemkontaktust
	Száj	Gúnyos mosoly Maszk mosoly Őszinte mosoly Összeszorított száj Nyugodt száj Rejtegetett száj Lefelé görbülő száj A nyelvével játszik Ajaknedvesítés Csücsörítés
TEST	Illusztrátor, manipulátor	Illusztrátor Manipulátor
	Emblémák	Kar Váll Fej Emblémák száma

	Kar	Zárt Nyitott
	Láb	Zárt Nyitott
	Test	Nyugodt Laza Görnyedt Magabiztos Feszült
	Gesztusok	Nagy amplitúdó Kis amplitúdó
	Testtartásváltoztatások száma	
HANG	Hangerő	Halk Elhalkuló Normál Hangosodó Hangos
	Beszédtempó	Lassú Lassuló Normál Gyorsuló Gyors
	Beszédterő gesztusok	Ó-zés Torokköszürölés Egyéb: